

AVAIMIA

marxilaisuuden opiskeluun

LUKIJALLE

Tämä kädessäsi oleva vihkonen tarjoaa nimensä mukaisesti avaimia ja työkaluja marxilaisuuden perusteiden opiskelua varten. Vihko on Demokraattisen sivistysliiton tuottama ja sen on laatinut toimittaja Marko Korvela.

Vaikka marxilaisuuden perusteista on vuosien varrella julkaistu kirja jos toinenkin, oli ajan tasalle saatetun opintoaineiston tekemiselle tarvetta. Vihko on tarkoitettu käytettäväksi opintopiireissä, eikä sen lukijalta edellytetä akateemisia opintoja tai aikaisempaa marxilaisuuden tuntemista.

Vihkosessa käydään läpi marxilaisuuden keskeisiä käsitteitä ja teorioita sekä perehdytään muun muassa työväenliikkeen historiaan ja Euroopan unioniin. Omat lukunsa saavat niin sosialismin teoria kuin dialektiikka, marxilaisuuden piirissä pitkälle kehitynyt analyysimenetelmä.

Opintoaineiston tehtävä on paitsi selventää marxilaisuuden eri piirteitä, myös rohkaista kriittistä keskustelua ja omatoimista pohdintaa. Vihkonen on suunniteltu siten, että sen sisällön voi käydä läpi kuudessa opintokerrassa, enemmänkin aikaa voi tietysti käyttää.

Vihkosesta löytyy luettelo aiheeseen liittyvästä kirjallisuudesta, jonka avulla jo opittua tietoa voi laajentaa ja syventää sekä marxismin klassikoiden että ajankohtaisen tutkimuksen kautta. Kirjallisuusluetteloon on valittu suomenkielisiä kirjoja, jotka ovat yleisesti saatavilla kirjastoista tai piiritoimistoista.

Vihkon sisällön ja muodon on tarkoitus elää käytön mukana. Aineistoa muokataan ja kehitetään jatkuvasti. Kaikki kommentit, huomiot ja kritiikki ovat tervetulleita.

Tämä vihkonen on toinen, muokattu versio 2013.

Marko Korvela.

Sähköposti: marko.korvela@tiedonantaja.fi

Demokraattinen sivistysliitto

Viljatie 4B, 3. krs.

00700 Helsinki

Sähköposti: dsl@desili.fi

SISÄLLYS

LUKIJALLE— 1

ALUKSI— 5

Materialismi—5

Tiede – filosofia – politiikka—6

1. MARXILAINEN YHTEISKUNTATEORIA— 8

Poliittisen taloustieteen arvostelua—8

Jälkiteollinen kulttuuri—10

Toimija - subjekti—11

Luokkien yhteiskunta—11

Valtio ristiriitojen sovittajana—12

Hegemonia—12

Valtion sosiaaliset tehtävät—13

Suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan synty—14

Hyvinvointivaltion kriisiytyminen—14

2. MARXILAINEN TALOUSTEORIA— 16

Tavara—16

Vaihtoarvo—18

Työnarvoteoria—18

Abstrakti ja konkreettinen työ—20

Lisäarvo—20

Voiton suhdeluvun alenemisyrittäminen—21

Ammattiyhdistysliike—21

Työttömät - suhteellinen liikaväestö—22

Pätkätyön aika - prekarisaatio—22

Vieraantuminen—23

Yksityisomistus vieraantumisen taustalla—23

Vieraantumisen muotoja—24

Marx ja ekologia—24

Uusliberalismi historiallisena ilmiönä—25

3. IMPERIALISMI— 27

Monopolit—27

Finanssipääoma—29

Maailmanmarkkinoiden jako—29

Imperialismin vaarallisuus—30

Euroopan unioni—31

Lissabonin strategia—32

EU-sopimus—32

EU:n militarisoitumiskehitys—33

Militarismi ja sota—34

4. KANSAINVÄLISEN TYÖVÄENLIIKKEEN HISTORIAA— 36

Kommunistinen manifesti ja tieteellinen sosialismi—36

Luokkataistelutaktiikasta—38

Kansainvälisen työväenliikkeen kehitysvaiheita—39

Kansainvälisen kommunistisen liikkeen synty—40

Neuvostoliiton opetukset—40

Suomen kommunistisen puolueen historiaa—41

Maanalainen kausi—42

Demokraattinen yhteistyö—42

Hajaannuksen kausi—42

SKP:n uusi tuleminen—43

Yhteistyön ja kansainvälisyyden tärkeys—43

5. YHTEISTYÖN JA SOSIALISMIN RAKENTAMINEN— 45

Tietoiseen kamppailuun—47

Sorrettujen liikekannallepano—47

Sosialismin rakentaminen—48

Marx ja sukupuoli—49

Nainen kapitalismissa—50

Nainen sosialismissa—50

Patriarkaatin murtuminen—51

6. DIALEKTIikka LOGIikkANA JA MENETELMÄNÄ— 52

Dialektisen logiikan konkreettisuus—52

Materialismi ja heijastusteoria—54

Dialektinen menetelmä ja totuuden kriteerit—55

Materialistinen dialektiikka ristiriitalogiikkana—56

Myönteisen ja kielteisen ykseys—56

Sovittaminen ja kumoaminen—57

Marxin, Engelsin ja Leninin dialektiikka—57

Dialektiikan kolme peruslakia—58

Dialektiikan logiikkatasot—59

ALUKSI

Karl Marx kirjoitti 160 vuotta sitten yhdessä toverinsa Friedrich Engelsin kanssa maailmaa mullistaneen Kommunistisen puolueen manifestin. Samalla parivaljakko loi teoreettista perustaa työväenliikkeelle ja marxilaiselle ajatteluperinteelle, jota sittemmin kehittivät muun muassa Lenin ja Antonio Gramsci, ja joka elää edelleen.

Kun tutustuu Marxin ajatteluun esimerkiksi Pääomaa lukemalla, huomaa, että hänen tekemissään analyyseissä yleinen ja erityinen leikkaavat toisensa mielenkiintoisella tavalla. Yleinen teoreettinen tulkinta historian prosesseista, kuten kapitalismin kehityksestä, auttaa ymmärtämään erityistä historiallista tapahtumasarjaa, vaikkapa taloudellista lamaa tai suurvaltakonflikteja.

Marx erittelee kuitenkin historiallista tapahtumaa niin yksityiskohtaisesti ja hienojakoisesti, ettei tämä erityinen tapahtuma pelkisty vain yleisten historiallisten kehityskulkujen passiiviseksi ilmentymäksi. Toisin sanoen, yleinen teoria auttaa ymmärtämään historiallista tilannetta mutta tavalla, joka ei vähennä tämän tilanteen omaleimaisuutta.

Marxin analyyseissa kiehtoo se, miten hän arvioi historiallisia tapahtumia, politiikkaa ja ilmiöitä suhteessa kapitalismin yleisiin lainalaisuuksiin ja toimintatapoihin. Marxin menetelmä auttaa myös meitä ymmärtämään esimerkiksi suomalaisessa yhteiskunnassa toteutettavien koulutuksen, tulonjaon tai työelämän muutosten yhteyttä globaalin kapitalismin asettamiin vaatimuksiin sekä maan hallituksen ja muiden poliittisten voimien asemaa tuossa muutosprosessissa.

Marxilaisuutta on hedelmällistä lähestyä avoimena ja kehittyvänä teoreettisena järjestelmänä ja tutkimuksen metodina. Ajattelussa ei lähdetä jostain valmiista järjestelmästä ja sen soveltamisesta, vaan kyse on ajattelun kehittämisestä jatkuvasti uusien haasteiden edessä. Gramsci korosti marxilaisuutta käytännön, praksiksen filosofiana. Aivan kuten Marx totesi keväällä 1845 kirjoittamissaan Feuerbach-teeseissä: ”Filosofit ovat vain eri tavoin selittäneet maailmaa, mutta tehtävänä on sen muuttaminen.”

MATERIALISMI

Marxilaisuus on pohjimmiltaan materialistista. Materialistit pitävät kaikkea olemassaolevaa luonnollisena. Mitään yliluonnollisia voimia ei ole. Materia-

listit ajattelevat, että luontoa ei ole "luotu", vaan se yksinkertaisesti on, tosin jatkuvasti muuttavana. Maailma on olemassa huolimatta siitä, mitä mieltä me siitä olemme tai mitä siitä ajattelemme.

Marxilaisuus on myös lähellä niin kutsuttua tieteellistä realismia. Se perustuu käsitykseen, että tieteen ongelmat eivät ole ratkeamattomia. Tieteelliset teoriat ovat tosia tai epätosia, kuvaavat riippumatonta todellisuutta enemmän tai vähemmän tarkasti, ja teoreettiset termit viittaavat olemassa oleviin olioihin.

TIEDE – FILOSOFIA – POLITIIKKA

Tieteellä tarkoitetaan toisaalta luontoa, ihmistä ja yhteiskuntaa koskevien tietojen systemaattista kokonaisuutta ja toisaalta tällaisten tietojen tarkoituksellista ja järjestelmällistä tavoittelua.

Tieteelliseen maailmankatsomukseen liittyy vaatimus, että siihen kuuluvien maailmaa koskevien väitteiden täytyy olla tieteellisesti perusteltavissa. Samalla tällaisten väitteiden täytyy olla avoimia kritiikille ja keskustelulle.

Antonio Gramscin korostama näkemys marxilaisuudesta käytännön filosofiana asettaa tavoitteeksi uudistaa koko kansan ajattelu, kaventaa sivistyneistön ja kansan kuilua sekä kehittää kansanomaista kulttuuria. Poliitiikka ei ole vain taloudellista taistelua ja valtiollista toimintaa, vaan myös ideologiaa ja kommunikaatiota. Ihmisten "arkiymmärrykseen" vaikuttavat instituutiot, perinteet ja yhteiskunnallisen vallan käyttö on otettava mukaan poliittiseen kamppailuun.

Omalla tavallaan me kaikki olemme filosofi, sillä pieninkin älyllisen toiminnan ilmaus, kieli, sisältää jotain maailmankatsomuksellista. Gramscin mukaan "kaikille kuuluva filosofia" muodostuu kielestä, joka koostuu tietyistä käsitteistä ja näkemyksistä, terveestä järjestä ja arvostelukyvystä sekä uskonnosta ja uskomusten, mielipiteiden, taikauskon, asenteiden ja toimintatapojen muodostamasta järjestelmästä.

Marxilainen poliittinen teoria	Taloudellisten järjestelmien teorit	Politiikan teoria	Poliittisen toiminnan strategia & sosialismin teoria
Historiallinen materialismi	Marxilainen yhteiskunta-tiede	Teoria valtiosta ja luokista	Materialistinen historiakäsitys
Dialektinen materialismi	Materialistinen tietoteoria	Materialistinen filosofia	Dialektiikan kolme peruslakia

Kaavio 1. Marxilaisen tieteellisen teorian osa-alueet.

Lisälukemista:

- Karl Marx. *Teesejä Feuerbachista.*
- V. I. Lenin. *Marxilaisuuden kolme lähdettä ja kolme perusosaa.*
- Ilkka Niiniluoto. *Johdatus tieteenfilosofiaan. Käsitteen- ja teorianmuodostus.*
- Pentti Määttänen. *Filosofia. Johdatus peruskysymyksiin.*
- Jukka Kanerva (toim.). *Politiikan teorian moderneja klassikkoja.*
- Heiskanen, Jukka & Oittinen, Vesa. 1987. *Ideologia, subjekti, humanismi. Marxilainen ajattelu ja porvarillinen ihmiskuva.*

1. MARXILAINEN YHTEISKUNTATEORIA

Marxilaisen yhteiskuntateorian keskeisenä lähtökohtana on Marxin esittämä kritiikki 1800-luvun poliittista taloustiedettä kohtaan. Klassisen poliittisen taloustieteen merkittävimmät edustajat olivat skotlantilainen Adam Smith sekä brittiläinen David Ricardo. Klassinen poliittinen kansantaloustiede esitteli markkinatalouden peruseriaatteet – yksilökeskeisyyden, työnjaon, yksityisen omistuksen ja vapaan kilpailun – ja asetti ne yleispäteviksi.

Kapitalistinen tuotantotapa esitettiin epähistoriallisena, kaikkia toimijoita hyödyttävänä järjestelmänä. Tämän näkemyksen Marx haastoi todistamalla, että kapitalismi on vain yksi tuotantomuoto muiden joukossa.

Marxin mukaan yhteiskunnallinen tuotanto vaatii kaksi edellytystä:

1. tuotantovälineitä, kuten maata, kaivoksia, raaka-aineita, koneita, tehtaita
2. työvoimaa, työläisten voimaa ja tietotaitoa

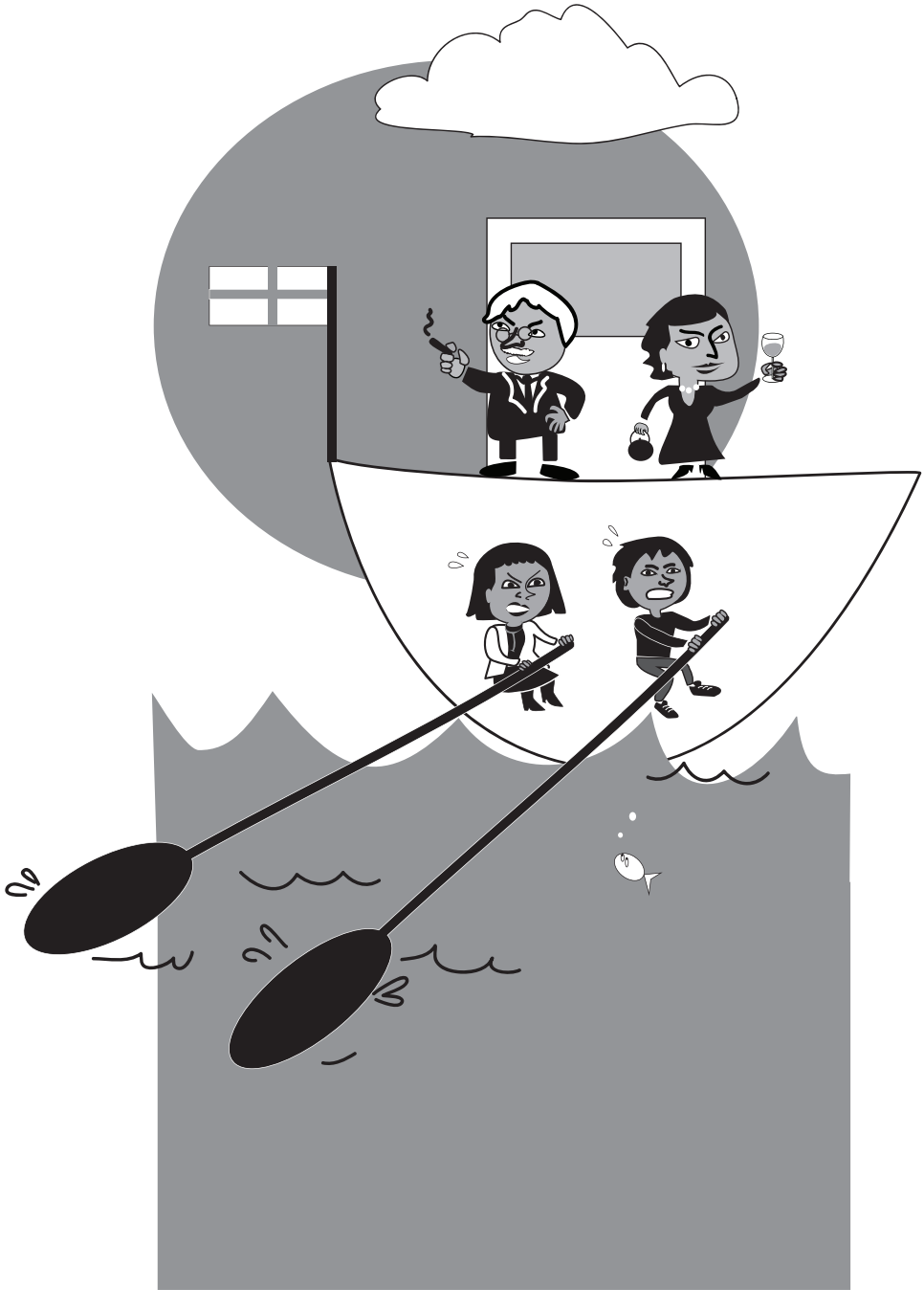
Yhteiskunnalliset suhteet, joiden vallitessa ihmiset tuottavat, eli yhteiskunnalliset tuotantosuhteet, muuttuvat samalla kun aineelliset tuotantovälineet, tuotantovoimat, muuttuvat ja kehittyvät. Antiikin yhteiskunta, feodaalinen yhteiskunta, porvarillinen, kapitalistinen ja sosialistinen yhteiskunta ovat sellaisia tuotantosuhteiden kokonaisuuksia, joista jokainen samalla merkitsee omaa erityistä kehitystasetta ihmiskunnan historiassa.

POLIITTISEN TALOUSTIETEEN ARVOSTELUA

Karl Marx muotoili yhteiskuntateoriansa perusteet Poliittisen taloustieteen arvostelua -teoksen esipuheessa vuonna 1859:

“Elämänsä yhteiskunnallisessa tuotannossa ihmiset astuvat tiettyihin, välttämättömiin heidän tahdostaan riippumattomiin suhteisiin, tuotantosuhteisiin, jotka vastaavat heidän materiaalisten tuotantovoimiensa määrättyä kehitystasetta.”

Tässä Marx haluaa korostaa, ettei ihminen itse voi valita aikaa eikä olosuhteita, mihin hän sattuu syntymään.

“Näiden tuotantosuhteiden kokonaisuus muodostaa yhteiskunnan taloudellisen rakenteen, sen reaali-perustan, jolle kohoa juridinen ja poliittinen päällysrakenne ja jota vastaavat määrättyt yhteiskunnallisen tajunnan muodot. Aineellisen elämän tuotantotapa on ylipäätään yhteiskunnallisen, poliittisen ja henkisen elämän ehtona. Ihmisten tajunta ei määrää heidän olemistaan, vaan päinvastoin heidän yhteiskunnallinen olemisensä määrää heidän tajuntaansa”.

Marx lähtee siitä, että ihmisyhteisön olemassaolon ehtona on välttämättömän toimeentulon hankkiminen, joka järjestetään jollakin tavalla. Tätä tapaa hän kutsuu tuotantotavaksi. Se toimii perustana, jolle ihminen rakentaa kulttuurin ja henkisen elämän, jota Marx kutsui päällysrakenteeksi.

Yhteiskunnan aineelliset tuotantovoimat joutuvat tietyssä kehitysvaiheessaan ristiriitaan olemassaolevien tuotanto- eli omistussuhteiden kanssa kehittyttyään siihen asti näiden suhteiden rajoissa. Nämä suhteet muuttuvat tuotantovoimien kehittymisen edellytyksistä niiden kahleiksi. Silloin seuraa yhteiskunnallisen vallankumouksen aikakausi. Taloudellisen perustan muuttamisen myötä koko valtava päällysrakenne mullistuu hitaammin tai nopeammin.

Marxilainen kulttuurintutkija Raymond Williams on pohtinut tarkemmin tapaa, millä tavalla yhteiskunnan taloudellinen perusta ja sille rakentuva päällysrakenne ovat suhteessa toisiinsa. Todellinen materiaalisosiaalinen prosessi on kokonaisuus, joka koostuu taloudellisista, yhteiskunnallisista, poliittisista ja kulttuurisista toiminnoista, jotka kaikki ovat materiaalisia. Tämän vuoksi kulttuuri ja kieli ovat itsessään materiaalisia. Yhteiskunnan taloudellisen perusrakenne asettaa ihmisen toiminnalle rajoja.

Kieli ei ole materiaalisen todellisuuden yksinkertaista heijastumista tai ilmaisua. Kyse on pikemminkin kielen välityksellä tapahtuvasta tarttumisesta todellisuuteen. Kieli on dynaamista ja sosiaalista läsnäoloa maailmassa. Kieli on aina materiaalista toimintaa, puhutavat aina kietoutuneet yhteen inhimillisen käytännön kanssa

JÄLKITEOLLINEN KULTTUURI

Jälkiteollista, postmoderniksi kutsuttua yhteiskuntaa leimaavat yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden pirstaloituminen, useat identiteetit ja erilaiset minuudet. Kulttuuri ei jälkiteollisessa yhteiskunnassa ole vain tuotannon ja esineiden maailman koriste, vaan tavar aestetiikka läpäisee koko kulutuksen maailman. Toisaalta taideteoksista on tullut yhä enemmän hyödykkeitä toisten

hyödykkeiden rinnalla.

Myös politiikka on laajentunut alueille, joita perinteisesti on pidetty epäpoliittisina: perhe, terveys, seksuaalisuus, ruoka ja muut elämäalueet voivat olla poliittisen kamppailun aiheina. Identiteetti, oma symbolinen sijainti todellisuudessa, on tuottamisen ja kamppailun kysymys. Todellisuus ymmärretään yhä enemmän symbolisesti, merkkien ja merkitysten välityksellä. Esineitä käytetään yhteiskunnallisessa pelissä, jolla ihmiset viestivät, keitä he ovat: yhteiskunta on kulttuuria ja kulttuuri yhteiskuntaa.

TOIMIJA - SUBJEKTI

Ihminen on moninainen ja ristiriitainen toimija, subjekti. Olemme tietävinä subjekteina aina epätäydellisiä. Kun olemme havaitsevia ja toimivia subjekteja, päivittäiseen elämäämme sisältyy valtaisa määrä tietoa ja teoriaa. Toimintakykyisyytemme sisältää suuren määrän tietoa ja kokemusta, jota kannamme mukana. Tämä tieto ja kokemus on historiallisesti tuotettua. Olemme kokemuksen pohjalta oppineet vaikkapa puhumaan, käyttämään rahaa ja selviytymään hengissä kaupunkiliikenteessä. Tulkitsemme jatkuvasti ympäröivää todellisuutta.

Tämän oman paikan, subjektiivisuuden suhteellisuuden tiedostaminen antaa meille mahdollisuuden ymmärtää ja selittää ympäröivää todellisuutta ja antaa meitä myös kohti objektiivisuutta.

LUOKKIEN YHTEISKUNTA

Marx ja Engels kirjoittavat Kommunistisen manifestin alussa, miten koko tähänastisen yhteiskunnan historia on ollut luokkataistelujen historiaa. Luokka onkin eräs keskeinen marxilaisuuden käsite.

Ihmiset ovat jakautuneet eri yhteiskuntaluokkiin sen mukaan, mikä on heidän suhteensa tuotantovälineisiin. Omistava luokka, kapitalistisessa yhteiskunnassa kapitalisti, hyötyy työtätekevän luokan työn tuloksista. Palkkatyötä tekevä työväenluokka ei omista tuotantovälineitä, mutta sillä on tuotannossa avainasemat, joiden avulla se voi vaikuttaa sekä omaan asemaansa että yhteiskunnan kehitykseen. Työväenluokka on tänään erityneempi ja hajanaisempi kuin ennen. Samalla työväenluokka on laajentunut ja koulutetumpi.

Työväenluokan ja kapitalistien lisäksi on olemassa muita yhteiskuntaluokkia, kuten pienyritykset (ammattinharjoittajat) ja pienviljelijät. Lisäksi on olemassa ihmisryhmiä, jotka eivät ole työelämässä opiskelun tai muun elämän-

tilanteen vuoksi. Suomesta löytyy myös suuri joukko työelämän ulkopuolelle syrjäytettyjä.

Kapitalismin perusluokkajako kulkee kapitalistien ja työläisten välillä. Marxilaisittain sanotaan, että näiden kahden luokan välillä vallitsee sovitamaton ristiriita.

Työn ja pääoman välinen tulonjako on Suomessa muuttunut viimeisen 20 vuoden aikana rajusti pääoman hyväksi. Yritysten voitot ovat kasvaneet, ja entistä suurempi osa menee omistajien taskuihin. Myös tuloerot ovat samalla kasvaneet. Suurituloisin prosentti tulonsaajista on kasvattanut reaalityulojansa kolminkertaisiksi, kun valtaosalla tulokehitys on polkenut paikallaan.

VALTIO RISTIRIITOJEN SOVITTAJANA

Friedrich Engelsin mukaan valtio merkitsee sen tunnustamista, että yhteiskunta on jakautunut itsensä kanssa sovittamattomiin ristiriitoihin. Jotta nämä ristiriidat eivät tuhoaisi yhteiskuntaa, tarvitaan voima, joka on näennäisesti yhteiskunnan ulkopuolella. Tämä voima on valtio. Samalla valtio on myös eri voimien taistelun kohde.

Engelsin näkemyksen mukaan valtio voidaan määritellä seuraavasti:

Valtio on historiallinen ilmiö, jonka synty ja kehitys selittyvät yhteiskunnan sisäisistä ristiriidoista. Valtion tehtävänä on säädellä luokkaristiriitoja hallitsevan luokan eduksi. Valtio ei ole mikään neutraali yhteiskunnan ulkopuolinen voima, eivätkä valtion ja yhteiskunnan edut ole samoja.

HEGEMONIA

Antonio Gramsci korostaa, miten valtio tarkoittaa julkisen hallintokoneiston lisäksi "yksityistä" hegemoniakoneistoa. Tämä näkemys perustuu siihen, että suurin osa poliittisista aloitteista ei tule äänioikeuden pohjalta valituilta poliittisilta elimiltä, vaan yksityisiltä toimijoilta, kuten yrityksiltä. Hallitsevalla luokalla on valtiossa hegemoninen asema. Gramsci kirjoittaa:

"Proletariaatin on kehitettävä itsessään sen kaltainen mentaliteetti, jonka porvaristo nyt omaa; kyse ei tietenkään ole kyvystä harjoittaa riistoa, vaan kyvystä johtaa, taidosta viedä päätökseen mikä tahansa aloite..."

Hegemonia on poliittisen vaikuttamisen tapa, jolla ryhmä tekee oman

ideologiansa yleisesti hyväksytyksi. Hegemonia nojautuu kansan suostumukseen: tietyillä käsityksillä on "terveen järjen" hyväksyntä ja juuri terve järki oikeuttaa ideologiset mahdit. Alistetun luokan jäsenet pitävät vallitsevaa tilannetta hyväksyttävänä ja "oikeana". Vaikka hallitut luokat olisivatkin tyytymättömiä vallitsevaan tilanteeseen, he eivät näe vaihtoehtoa nykyiselle tilanteelle tai ajattelevat, että vaihtoehdot olisivat joka tapauksessa nykyistä tilannetta huonompia.

Gramscin mukaan vallankumouksellinen luokka luo vastahegemonian projekteja, joilla se haastaa vallitsevat käsitykset. Tästä näkökulmasta katsottuna vallankumous edellyttää poliittista ja aatteellista aloitetta, hyväksynnän hankintaa työpaikoilla ja kansalaisyhteiskunnassa, uusien ideologisten valtakeskusten luomista, kykyä liittää yhteen kansanjoukkoja sekä taitoa johtaa ja organisoida taloutta ja yhteiskuntaa.

VALTION SOSIAALISET TEHTÄVÄT

Valtion perustehtävä ja sen olemassaolon alkuperäinen syy on toimia hallitsevan luokan valta-aseman turvaavana koneistona. Valtatehtävien lisäksi valtiolle on ajan kuluessa kehittynyt joukko erilaisia yhteiskunnallisia tehtäviä, jotka nykyaikana muodostavat suuren osan koko valtion toiminnasta.

Valtio luo julkisia käytäntöjä, jotka eivät ole sidottuja mihinkään määrättyyn rooliin. Esimerkiksi kunnat tai valtio hoitavat peruspalvelut yhteisesti ja rahoitus tapahtuu verotuksella. Kyse on kansalaisten oikeuksista. Niiden saamisen ei pitäisi edellyttää käyttäjältä nöyryyttä eikä muilta kansalaisilta laupeutta tai hyväntekeväisyyttä.

Hyvinvointivaltio on edistyksellisistä elementeistä huolimatta silti luokkavaltio. Ongelmaksi muodostuu muun muassa kapitalismissa vallitseva yksilönvapauden valheellinen luonne. Käytännössä oikeudet eivät hyvinvointivaltiossakaan toteudu yhtäläisesti. Demokratia ei myöskään ulotu tuotantovälineiden omistuksen tai talouden alueille.

Työväenliike on syntymästään saakka kamppailut yhteiskunnallisten uudistusten puolesta. Jo Kommunistisen puolueen manifestissa Marx ja Engels listaavat erilaisia yhteiskunnallisia uudistuksia, kuten muun muassa progressiivisen verotuksen, ilmaisen peruskoulutuksen ja yhteiskunnallisen omistuksen lisäämisen. Marxilaisuuden kannalta keskeistä on myös kamppailu paremman palkan sekä lyhyemmän työpäivän puolesta.

SUOMALAISEN HYVINVOINTIYHTEISKUNNAN SYNTY

Suomalaisen sosiaaliturvan ja julkisten palvelujen rakenteet luotiin pääosin 1950-1970-luvuilla. Tutkija Päivi Uljaksen mukaan teollistuminen ja suuri maaltamuutto tuhosivat perinteisen sosiaalisen turvajärjestelmän, joka oli perustunut suurelta osin luontaistalouteen ja sukuyhteisön keskinäisapuun. Maaseutu tyhjäntyi kaupunkeihin ja lähtijöinä olivat useimmiten juuri sen varattomimman ryhmän, tilattomien lapset. Teollistuminen ja kaupungistuminen merkitsi yksityiselle ihmiselle ja yhteisölle monenlaisia ongelmia, miten hoitaa vanhukset, lapset, sairaat ja selvitä työttömyysjaksoista uusissa tilanteissa, joissa muuttoliike repi hajalle perinteisiä yhteisöjä.

Sosiaaliturvan ja julkisten palvelujen kehitys oli pitkälti työväen- ja kansalaisliikkeiden aktiivisuuden tulosta. Uljaksen mukaan suomalaisen sosiaalipolitiikan kehittymistä ei voida tutkia vain ylärakenteen, tutkijoiden näkemysten tai poliitikkojen ajatusten ja päätösten tasolla. Kääntämällä katse niihin ihmisiin, jotka kohtaavat yhteiskunnallisen muutoksen omassa elämässään voidaan ymmärtää poliittisen ylärakenteen toimintaa uudella tavalla. Ihmisten kokemusten ja suurten poliittisten mullistusten keskinäinen suhde on aina olemassa, mutta ei koskaan yhdensuuntaisena vaan vuoropuheluna.

Parlamentaarisen vasemmiston ja kansalaisten aktiivisen toiminnan yhteistyöllä vietiin eduskunnassa läpi suuri määrä yhteiskunnallisia uudistuksia, kuten laki peruskoulusta, työeläkejärjestelmä sekä kansanterveyslaki.

HYVINVOINTIVALTION KRIISIYTYMINEN

Käytännössä modernin valtion sosiaalipolitiikka on rakentunut taloudellisen kasvun lupauksen varaan. Panostamalla tieteen ja tekniikan kehitykseen valtio on voinut luvata kansalaisilleen perusturvan lisäksi kasvavan aineelliseen hyvinvoinnin.

Tai näin 1900-luvulla ainakin yleisesti ajateltiin. 2000-luvulle tultaessa hyvinvointivaltio on joutunut kriisiin, jonka taustalla on kuvitteelliselle taloudelle perustuvan pörssikapitalismin kriisi. Tämä näkyy keskimääräisten tuloerojen kasvuna, polarisaationa eli siinä, että erittäin rikkaiden määrä kasvaa samalla kuin syrjäytyneiden määrä kasvaa. Se näkyy myös puheiden ja sosiaalipoliittisten käytäntöjen muuttumisena kovemmiksi ja eriarvoisemmiksi. Muutosten takana hämmöittää kulttuurikriisi: hyvinvointivaltion moraalisen perustan on muodostanut samanaikainen oikeudenmukaisuuslupaus ja vaurastumislupaus.

On yhä ilmeisempää, ettei taloudellinen kasvu, joka lupaa yhä enemmän aineellista vaurautta myös hyvinvoiville, ole yhteensopiva globaalin ympäristövastuun ja globaalin oikeudenmukaisuuden kanssa. Hyvinvointivaltion ideologian moraalinen horisontti muuttuu. Jatkossa kaikkien aineellinen vaurastuminen ei enää olisikaan hyvinvointivaltion lupausten joukossa mukana.

Lisälukemista:

- *Karl Marx & Friedrich Engels. Kommunistisen puolueen manifesti*
- *Karl Marx. Poliittisen taloustieteen arvostelua*
- *Friedrich Engels. Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperä*
- *V.I. Lenin. Valtio ja vallankumous*
- *Antonio Gramsci. Vankilavihkot 1-2*
- *Päivi Uljas. Taistelu sosiaaliturvasta. Ammattiyhdistysväen toiminta sosiaaliturvan puolesta 1957–1963*
- *Jari Heinonen. Hyvinvointimalli murroksessa.*

2. MARXILAINEN TALOUSTEORIA

”Riistäjät ruoskaansa selkäämme soittaa”, lauletaan työväenlaulussa. Työväenluokan riisto pääoman hyväksi on kapitalismin rakenteen oleellinen osa. Mutta mistä riisto johtuu? Emmekö me elä yhteiskunnassa vapaina yksilöinä, vapaana valitsemaan toimeentulomme lähteen. Eikö työnantajan velvollisuus ole maksaa oikeudenmukaista palkkaa tehdystä työstä?

TAVARA

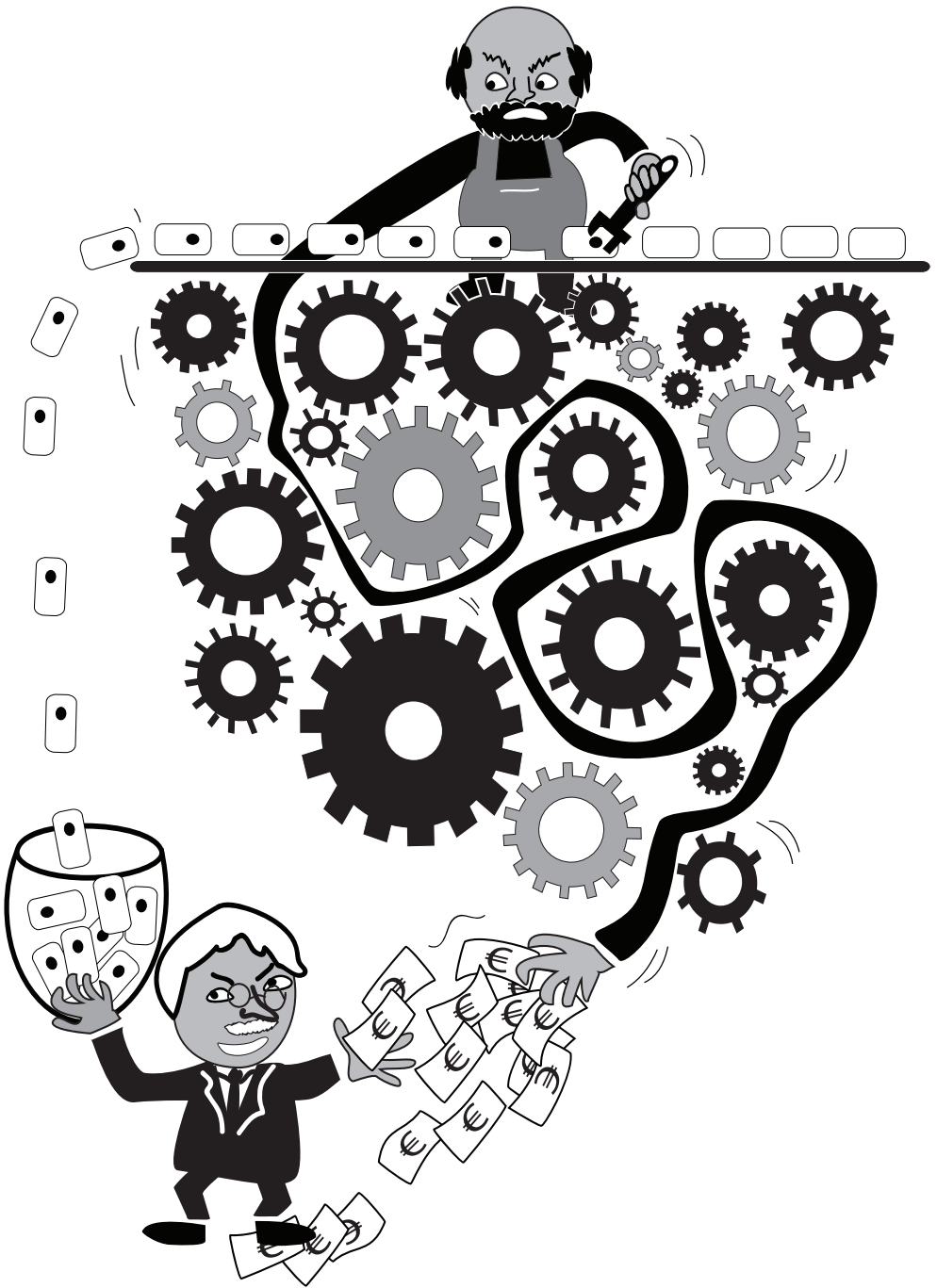
Kapitalismi on ennen kaikkea tavaratuotannon yhteiskunta. Miltei kaikesta on tullut tavaraa. Me pidämme sitä itsestään selvänä. Me mittaamme olioiden arvoa sillä, kuinka paljon rahaa niiden ostaminen maksaa, ja moni ajattelee että raha eikä työ on yhteiskunnassa vaurauden lähde.

Ihmiskunnan historiassa esineitä ei kuitenkaan ole aina tuotettu tavaroina, vaan niitä tuotettiin pitkään suoraan ihmisen tarpeisiin. Työvoima jaettiin eri esineiden tuottamiseen joko kollektiivisesti kyläyhteisössä tai paikallisen hallitsijan tai päällikön käskyjen mukaisesti.

Tavaratuotannon yhteiskunnassa työvoima jaetaan tuotannon eri aloille markkinoiden käskyjen mukaisesti sen mukaan, voidaanko sen tuotteet myydä ja mihin hintaan. Jokaisessa tehtaassa tai toimistossa työläiset määrätään eri tehtäviin. Taloudessa kokonaisuutena ei ole suunnitelmaa. Saatetaan tuottaa, mutta jos hyödykkeitä ei saada myytyä, niiden sisältämä työ menee hukkaan. Jos tuotetaan liikaa, hinta saattaa pudota, ja yhtiöt sulkevat tehtaitaan. Jos maailmassa on liikaa kenkiä, niitä valmistavista työläisistä moni löytää itsensä työttömyyskortistosta. Tuotantoprosessi riippuu nyt, ei tarpeesta, vaan kyvystä myydä tuotteita ja kyvystä ostaa niitä. Jos kenkiä on liikaa, ei se tarkoita, etteikö ihmisten jalkoja palelisi talvella, vaan ettei ihmisillä ole tarpeeksi rahaa ostaa kenkiä.

Kapitalismi yleistyneen tavaratuotannon järjestelmänä yhdistää siten harvoinvallan ja anarkian. Jokaisessa tuotantoyksikössä vallitsee johtajan tai omistajien harvainvalta ja markkinoilla anarkia, jota edes suurimmat kapitalistit eivät täysin voi kontrolloida. Tätä he saattavat silti kovasti yrittää muodostamalla monopoleja ja käyttämällä valtiota markkinoiden säätelyyn.

Kapitalistiset suhteet pyrkivät tunkeutumaan kaikille elämänaloille. Tätä

prosessia kutsutaan läpikapitalisoitumiseksi. Kapitalismilla on taipumus muuttaa mikä tahansa yhteiskunnallinen suhde tavaramuotoiseksi ja markkinavälitteiseksi.

Pääoman arvonlisäyspyrkimys painaa jälkensä kulutukseen ja koko elämäntapaan pakottamalla kuluttamaan yhä enemmän ja elämään pääomasuhteen antamissa puitteissa. Se tunkeutuu myös tarpeisiin ja ihmistenvälisiin suhteisiin, joista tulee välineellisiä ja vieraantuneita.

VAIHTOARVO

Jokainen tavara yhdistää kaksi puolta, jotka molemmat ovat välttämättömiä: käyttöarvon ja vaihtoarvon. Käyttöarvo ilmaisee sen, miksi tavara on hyödyllistä ja miksi ihmiset tarvitsevat tai tahtovat sitä. Käyttöarvoja tuotetaan kaikissa yhteiskunnissa. Leivän käyttöarvo on tänään periaatteessa sama, kuin se oli aikaisemmissa yhteiskunnissa.

Vaihtoarvo viittaa siihen, millä tavara voidaan myydä. Vaihtokauppatilanteessa jauhosäkin vaihtoarvo voidaan ilmaista parina kenkiä, tai tietynä määränä viiniä, tai minä tahansa mihin se voidaan vaihtaa. Tänään vaihtoarvot ilmaistaan paljolti rahassa. Jauhosäkki myydään niin ja niin monesta eurosta ja sentistä.

Se, onko jollakin vaihtoarvo, riippuu sosiaalisista suhteista, joissa se on tuotettu. Kotona omaan käyttöön uunissa paistetulla limpulla on käyttöarvo, muttei vaihtoarvoa. Mutta sama limppu tuotettuna myytäväksi paikallisella torilla saa vaihtoarvon.

Selvästikään käyttö- ja vaihtoarvolla ei ole vastaavuutta. Jokin voi olla hyvin hyödyllistä, kuten vaikka ilman sisältämä happi, ja silti se on ilmaista. Jokin voi olla suhteellisen hyödytön, kuten vaikka ydinohjus (vaikka sillä on käyttöä valtioille, jotka sen ostavat), ja sillä on valtava vaihtoarvo.

TYÖNARVOTEORIA

Marxilaisen työnarvoteorian mukaan tavaran arvo on suoraan verrannollinen siihen työmäärään, joka sen valmistukseen on käytetty. Työn määrää mitataan nimenomaan työajalla. Työteho sekä muut vastaavat tekijät otetaan huomioon palauttamalla työaika työn keskimääräistä tehokkuutta vastaavaksi.

Tavaran arvo koostuu pysyvästä pääomasta, vaihtelevasta pääomasta ja lisäarvosta. Pysyvä pääoma sisältää tavaraan käytettyjen raaka-aineiden arvon ja työvälineiden kulumista vastaavan arvon. Vaihteleva pääoma sisältää työntekijöille maksetun palkan. Lisäarvo on se osa työn raaka-aineisiin tuomasta arvosta, jota ei makseta palkkana työntekijöille, vaan jonka tuotantovälineitä omistavat kapitalistit ottavat.

Tuotteen taloudellinen arvo ei ole sama kuin tuotteen todellinen hinta markkinoilla. Arvo on eräänlainen ideaalihinta, jota kohti tuotteen hinta ideaalisessa kilpailussa markkinoilla pyrkii. Arvo on siis eräänlainen oletusarvo tuotteen hankintahinnasta nyt, riippumatta siitä, kuinka paljon sen tekemiseen työtä tosiasiaassa on käytetty. Tuotteen arvo voi aivan hyvin varastossa vaikka laskea, vaikka se ei siellä varsinaisesti huononisikaan, jos sen valmistuskustannukset tuotannossa, eli keskimäärin välttämätön työ, pienee.

Työnarvoteoria lyhyesti:

- *Tavaralla on käyttöarvo (hyöty)*
- *vaihtoarvo (käyttöarvo suhteutettuna toiseen käyttöarvoon ja yhteiskunnallisesti välttämätön työaika)*
- *lisäarvo (pääoman kasautuminen): työvoima tuottaa enemmän kuin kuluttaa; syntyvä liikkeellepannun pääoman alkuperäisen arvon lisäys tuotannossa*

Marx huomauttaa, miten työvoima ei ole aina ollut tavaraa. Työ ei ole aina ollut palkkatyötä. Esimerkiksi orja ei myynyt työvoimaansa orjanomistajalle, vaan oli työvoimineen omistajan omaisuutta. Hän oli tavaraa, joka voi siirtyä omistajalta toiselle. Maaorja puolestaan myi vain osan työvoimastaan eikä saanut palkkaa maanomistajalta: päinvastoin maanomistaja peri häneltä pakkoveroa.

Työvoiman tuotantokustannuksia ovat kustannukset, jotka ovat tarpeellisia työläisen säilyttämiseksi työläisenä ja hänen valmentamiseksi työläiseksi – työvoiman uusintaminen ja laajennettu uusintaminen.

Pääoman muodostavat raaka-aineet, työvälineet ja erilaiset tarvikkeet, joita käytetään uusien raaka-aineiden, uusien työvälineiden ja uusien elintarvikkeiden valmistamiseen. Nämä pääoman ainesosat ovat työn luomia tuotteita eli kasautunutta työtä. Kasautunut työ, joka palvelee uuden tuotannon välikappaleena, on pääomaa.

Pääoman kasvaminen, kasautuminen ja keskittyminen johtaa jatkuvaan ja

yhä jättiläismäisemmässä mitassa tapahtuvaan työnjakoon, uusien koneiden soveltamiseen ja vanhojen parantamiseen.

ABSTRAKTI JA KONKREETTINEN TYÖ

Työllä, joka luo rahan edustaman arvon, on erityinen ominaisuus. Marx kutsui sitä abstraktiksi työkseksi. Aivan kuten tavaralla on kaksi puolta, käyttöarvo ja vaihtoarvo, niin on sen tuottavalla työlläkin kaksi puolta: konkreettinen työ ja abstrakti työ.

Konkreettinen työ on olemassa kaikissa yhteiskunnissa. Termi viittaa vaikkapa leipurin työn erityiseen luonteeseen erona suutarin työn erityiseen luonteeseen. Kumpikin vaatii tiettyjä taitoja ja tehtäviä, joita määrää heidän tuottamansa käyttöarvon erityinen tyyppi.

Abstrakti eli kapitalistille lisäarvoa luova työ ilmestyy vasta, kun konkreettisen työn erilaiset toimet on alistettu tavoitteelle myydä tavara rahasta markkinoilla. Termi viittaa siihen, mikä kaikella tällaisella työllä on yhteistä eli ihmisen työajan käyttämiseen.

LISÄARVO

Lisäarvo edustaa lisätyöaikaa, sitä osaa työpäivästä, joka on omistettu kapitalistille työskentelyyn. Se voi kasvaa kahdella päätavalla: lisäämällä työpäivän pituutta tai vähentämällä sitä osuutta päivästä, jonka työläiset käyttävät tuottaakseen itselleen.

Absoluuttinen lisäarvo oli Marxin termi lisäarvon kasvulle työpäivää pidentämällä. Kapitalismin varhaiskaudella se oli pääasiallinen tapa lisätä riisua. Vielä nykyäänkin työnantajat ja Euroopan unioni pyrkivät viikottaisen työajan pidentämiseen. Vaihtoehtoisesti työpäivästä voi tehdä intensiivisemmän: taukoja lyhennetään ja pakotetaan työläiset tekemään päivän jokainen minuutti työtä. Tälle on kuitenkin rajansa. Työläisten terveys ja tuottavuus alkavat kärsiä, jos he joutuvat tekemään liian kovaa työtä. Työläiset ovat taistelleet pitkiä taisteluita voittaakseen ja saadakseen rajoituksia työpäivän pituuteen.

Suhteellinen lisäarvo viittaa lisäarvon kasvuun vähentämällä sitä aikaa, joka menee "välttämättömään" työhön. Lisäarvon tuottamiseen omistettua työpäivän osuutta siis lisätään. Tämä saattaa tapahtua niin, että kapitalistit pakottavat työläisten elintasoa alas. Mutta kuten työpäivän lisäämisen suh-

teen, tälle on rajansa, jotka asettaa terveen ja tuottavan työvoiman tarve ja työläisten organisaation olemassaolo.

Tärkein lisääntyneen lisäarvon lähde kehittyneelle kapitalismille riippuu tuottavuudesta. Lisäykset tuottavuudessa tarkoittavat, että työläisten tarvitsemien hyödykkeiden arvo laskee eli niiden tuottamiseen menee vähemmän työaika. Se merkitsee, että työvoiman arvo laskee. Työläisen saamien hyödykkeiden määrä saattaa pysyä samana tai jopa lisääntyä, mutta niiden tuottamiseen menevän työajan osuus laskee. Tämä tuottavuuden lisääntyminen johtuu pääasiassa uusien teknologioiden käyttöönotosta ja työntekijöiden tietojen ja taitojen kehityksestä. Lisäarvon suhde vaihtelevaan pääomaan ilmaisee sen, kuinka paljon työntekijöitä käytetään hyväksi eli mikä on työn riiston aste.

VOITON SUHDELUVUN ALENEMISPYRKIMYS

Eräs keskeinen pääomanomistajien toimintaa ja menettelyä määräävä ja säätelevä tekijä liittyy ilmiöön nimeltä keskimääräisen voiton suhdeluvun alenemispyrkimys (tendenssi). Seppo Ruotsalainen on todennut, miten mainittu pyrkimys on yhteydessä elävän työvoiman syrjäyttämisen prosessiin kapitalistisesti johdetusta tuotannosta. Tuotantovälineisiin sijoitettava arvonosa kasvaa enemmän kuin työvoimaan sijoitettava arvonosa.

Marx havaitsi, miten on olemassa alenemispyrkimystä vastaan vaikuttavia syitä, joiden johdosta voiton suhdeluku ei alene suoraviivaisesti, vaan tuo laskutendenssi saattaa hidastua ja pysähtyä tai jopa kohottautua ylöspäin.

Voiton suhdeluvun alenemispyrkimys ei kumoa marxilaista perusväittämää, jonka mukaan pääomanomistaja pyrkii jatkuvasti yhä suurempiin voittoihin ja työvoiman arvon alentamiseen, sillä tämä pyrkimys on samalla juuri vastavaikuttamista suhdeluvun alenemispyrkimykselle. Voiton suhdeluvun alenemisen laki kertoo sen lisätiedon, että kapitalisti katsoo omissa pyrkimyksessään olevansa pakon edessä, mikä puolestaan korostaa pääoman ja työn välistä ristiriitaa. Työpalkan polkeminen alle työvoiman arvon on Marxin mukaan eräs vastaan vaikuttavista tekijöistä.

AMMATTIYHDISTYSLIIKE

Työväen kamppailun järjestämisessä on ammattiyhdistysliikkeellä keskeinen rooli. Työläisten järjestäytymisen ja yhteisen taistelun avulla on Suomessakin parannettu työväestön asemaa.

Vaikka järjestäytymisaste onkin laskenut, suurin osa suomalaisesta työväestöstä kuuluu edelleen ammattiliittoon. Suomalaisen ay-liikkeen johdon sitoutuminen keskitettyihin tulo- ja eläneratkaisuihin ja yhteiskunnalliseen konsensuseseen on vaikeuttanut työväen etujen puolustamista.

Myös työpaikkojen pirstominen ja hajauttaminen sekä epätyypillisten työsuhteiden määrän kasvu haittaavat työntekijöiden oikeuksien valvontaa. Ammattiyhdistysliikkeellä on silti potentiaalia olla yhteiskunnallinen uudistusliike, joka vaikuttaa paitsi työehtoihin myös laajemmin yhteiskuntaan. Tämä johtuu työntekijöiden asemasta tuotannossa ja joukkovoimasta.

TYÖTTÖMÄT - SUHTEELLINEN LIIKAVÄESTÖ

Kapitalistisella taloudella on taipumus ajautua kriiseihin, kun tuotanto kasvaa nopeammin kuin ostovoima. Tästä seuraa työttömyyttä. Työttömyys vie ostovoimaa ja aiheuttaa köyhyyttä. Marx kutsui työttömien armeijaa suhteelliseksi liikaväestöksi: "...kasvaneella määrällä tuotantovälineitä on aina käsillä vastaavasti kasvanut ja jopa liikanaainen, riistettäväksi soveltuva työläisväestö".

Viime aikoina vastaava tilanne on vallinnut suomalaisessa tuotantoelämässä, josta jatkuvasti irtisanotaan työvoimaa samalla, kun epätyypilliset työsuhteet, pätkätyöt ja määräaikaiset työsuhteet yleistyvät.

Suhteellisen liikaväestön asemaa tarkastellessaan Marx huomautti Pääoman kolmannessa osassa, että "suhteellinen liikaväestö näyttäytyy jossakin maassa sitä huomiota herättävämpänä, mitä pidemmälle kapitalistinen tuotantotapa on tuossa maassa kehittynyt". Meillä "suomalaisessa hyvinvointivaltiossa" leipäjonot ovat herättäneet kiusallista huomiota keskellä modernia yhteiskuntaa.

PÄTKÄTYÖN AIKA - PREKARISAATIO

Kasvava työelämän epävarmuus, pätkätyöläisyys ja työvoiman vuokraus ovat kasvava ongelma. Niiden avulla työnantaja voi ulkoistaa yritystoiminnasta koituvia taloudellisia riskejä työntekijän kannettavaksi. Esimerkiksi vuokratyöntekijä toimii palveluita myyvän yrittäjän tavoin voimatta kuitenkaan itse hinnoitella työpanostaan.

Prekariaatti-termi voidaan suomentaa pätkätyöläisiksi. Historiantutkija Juha Siltanen on huomauttanut, miten pätkä- ja silpputyö ovat itse asias-

sa palkkatyön varhainen muoto. Työväenliikkeen taistelun kautta on saatu työväenluokalle oikeuksia ja etuja, kuten vakaammat työsuhteet, jotka uusliberalismin nousu on haastanut. Kapitalistinen järjestelmä pyrkii pätkä- ja silpputyösuhteita lisäämällä jatkuvasti ulkoistamaan markkinariskejä työläisten niskoille.

VIERAANTUMINEN

Marx tarkasteli kapitalistista tuotantotapaa paitsi taloudellisena myös yhteiskunnallisena prosessina. Hänen nuoruuden teoksessaan Taloudellis-filosofiset käsikirjoitukset 1844 on keskeisessä asemassa käsite vieraantunut työ, toisin sanoen työ, jonka keskeinen päämäärä on lisäarvon (voiton) tuottaminen. Tällainen työ ei ole varsinaisesti työntekijän omaa työtä, vaan päinvastoin se "on hänen oman minänsä menettämistä".

Marxin ehkä vakavin havainto ja suoranainen varoitus nykyajalle on, että vieroittamalla ihmisen luonnosta ja ihmisestä itsestään, vieraantunut työ vieroittaa ihmisen myös ihmislajista ja luonnosta tekemällä lajinelämästä ja luonnosta hänelle vain yksilöllisen elämän välineen. Marx väittää, että vieraantunut työ eläimellistää ihmisen.

YKSITYISOMISTUS VIERAANTUMISEN TAUSTALLA

Ihmislaji alkoi kehittyä satoja tuhansia vuosia sitten korkealle tasolle kehityneestä kädellisestä, joka alkoi käyttää käsiään työkalujen valmistukseen. Tästä alkoi kehitys, jota voidaan luonnehtia sanomalla, että tavallaan työ on luonut ihmisen.

Marxin mukaan vieraantunut työ vaikuttaa siten, että ihminen uhraa oman lajinsa tulevaisuuden välittömän toimeentulonsa alttarille, jolloin "eläimellisestä tulee inhimillistä ja inhimillisestä eläimellistä". Tuo Marxin sanoma 160 vuoden takaa tuntuu erityisen ajankohtaiselta tänään kun esimerkiksi ydinvoimaloita rakennetaan ja suunnitellaan välittömän elämäntarpeen näkökohdista perustelemalla asiaa esimerkiksi siten, että ydinvoimalan rakentaminen tuo työpaikkoja.

Tulevaisuuden uhraamisessa nykyhetken tarpeiden alttarille käytetään houkuttimena hyväksi ihmisten hädänalaista asemaa, työttömyyttä, joka on kapitalismin itsensä aiheuttamaa, sen sijaan että huomioitaisiin maapallon tulevaisuus.

Marxilainen näkemys on, että tuotantovälineiden yksityisomistuksella on vuosituhansien aikana ollut kehitystä eteenpäin vievä vaikutuksensa, mutta tuo omistus on kääntynyt itse itseään vastaan.

Vieraantumisessa yhteiskunnan sokeat lainalaisuudet riistävät ihmiseltä mahdollisuuden oman elämänsä ja yhteiskuntansa tietoiseen hallintaan. Sen minkä tulisi olla väline – työ – tuleekin päämääräksi itsessään, ja se minkä pitäisi tehdä olemassaolo helpommaksi, kuten raha, koneet ja byrokratia. Erityisesti työläiset vieraantuvat omasta työstään, toisistaan ja jopa itsestään, koska he tekevät työtä kapitalistiluokan hyväksi.

VIERAANTUMISEN MUOTOJA

Vieraantuminen saa Jukka Heiskasen mukaan kapitalismissa useita muotoja.

Ensiksikin ihmisen oman työn tuote, esine, muuttuu hänelle vieraaksi. Työn tuote ilmenee vieraantuneissa oloissa työntekijää alistavana. Mitä enemmän työläinen kapitalismissa tuottaa, sitä mahtavammaksi tulee se vieras, esi-neellinen maailma, jota hän luo itseään vastaan. Myös tuottamisprosessi vieraantuu, koska ihmisellä on nyt ulkoinen suhde työhön ja tuotantoon.

Tästä seuraa itsevieraantuminen. Työ ei ihmiselle enää ole itseilmaisun väline eikä ihminen pysty tuotannossa kehittämään sisäistä luontoaan, tarpeitaan, kykyjään tai potentiaaliaan, vaan tuhlaa niitä ja kokee työnsä pelkäksi välineeksi.

Lajinelämästä tulee ihmiselle yksilöllisen elämän väline. Tämä vieraannuttaa ihmisen myös toisesta ihmisestä, sillä kapitalismissa porvaristo esiintyy työläisen tuotteen anastajana.

Lopulta ihminen vieraantuu myös ympäröivästä luonnosta, joka muuttuu hänelle pelkäksi välineeksi.

MARX JA EKOLOGIA

Marx otti tutkimuksissaan kantaa myös oman aikansa keskeisiin ekologisiin ongelmiin. Hänen mukaansa ihmisen riistolla ja ympäristön hyväksikäytöllä on yhteinen alkuperä: kapitalistinen tuotantotapa, jossa vaihtoarvojen kasaaminen kohoaa itseisarvoksi. Se määrää tuotantoa riippumatta siitä, mitkä ovat seuraukset ympäristön kannalta.

Puolitoista vuosisataa Marxin jälkeen on kapitalismin kasvu kasvun vuoksi

-logiikka ja kaiken alistaminen pääoman arvonlisäykselle johtamassa ympäristön laajamittaiseen tuhoon. Vakavin, koko ihmiskunnan tulevaisuuden vaakalaudalle asettava ympäristöongelma on maapallon lämpeneminen ja sen tuomat elinympäristön muutokset. Rikkaiden teollisuusmaiden haluttomuus sitoutua ympäristönsuojeluun ja esimerkiksi fossiilisten polttoaineiden käytön merkittävään vähentämiseen kertovat siitä, miten kapitalistinen voitontavoittelu ei voi johtaa kestävään kehitykseen.

Kapitalismin määrällisen kasvulogiikan vaihtoehtona ei ole yhteiskunnallisen kasvun tyrehtyminen tai taantuma. Kestävä kehitys voi olla myös inhimillistä, henkisen työn, kulttuurin ja aineettomien palvelujen kasvua ekologisesti järkevällä tavalla.

UUSLIBERALISMI HISTORIALLISENA ILMIÖNÄ

Uusliberalistinen ajattelutapa ja puhe ovat ideologista ilmausta niin sanottujen markkinavoimien hallitsevasta asemasta talouspolitiikan ehtoja määrittäessä.

Voisimme puhua markkinavoimien sijaan täsmällisemmin finanssipääoman ylivallassa. Joka tapauksessa uusliberalismi voidaan parhaiten ymmärtää historiallisesta näkökulmasta: kyseessä ei ole pelkkä ideologia tai ajattelutapa, vaan myös uudenlaisiin taloudellisiin ehtoihin perustuva yhteiskunnan käytännöllinen tilanne. Uusliberalistisessa talouspolitiikassa tätä käytännöllistä tilannetta tietysti tulkitaan ja puolustellaan ja siitä tehdään johtopäätöksiä, jotka sopivat taloudelliselle eliitille.

On tärkeää tarkastella uusliberalismia historiallisena ilmiönä. Esimerkiksi Yhdysvaltain taloudellista kehitystä pitemmällä aikavälillä tilastojen valossa tarkastelleet tutkijat Gerard Dumenil ja Dominique Levy löytävät kolme vaihetta taloudellisessa kehityksessä. Ensimmäisessä vaiheessa (n. 1869 - 1914) Marxin muotoilema voittoasteen (voiton suhdeluku) laskutaipumus ja sen syyt pitää paikkansa: reaali-palkkojen nousun myötä nouseva työn tuottavuus ja koneiden tuottavuuden kehityksen hidastuminen ajavat voittoastetta alas.

Maailmansotien ja suuren laman aika (n. 1914-1950) näyttäytyvät Dumenilin ja Levyn taloushistoriassa vähittäisen suuren käänteen vuosina. Tällöin parantuneet hallinnolliset tekniikat liikeyritysten johdossa ja uuden tekniikan käyttöönotto tuotannossa mahdollistavat voittoasteen palautumisen 1800-luvun huippuvuosien tasolle.

Kolmannessa vaiheessa 1950-luvulta eteenpäin on vuorostaan jälleen pa-

lattu klassiseen laskevan voittoasteen tilanteeseen. Yritysten voittoja Yhdysvalloissa tutkineiden tutkijoiden Anwar Shaikhin ja Ahmed Tonakin tulosten mukaan voittoaste laskikin noin kolmanneksen vuoteen 1980 mennessä.

Yleisesti uusliberalistinen poliittinen käänne sidotaan Margaret Thatcherin ja Ronald Reaganin nimiin. Poliittisen retoriikan tasolla näin onkin. Kuitenkin muutos ajattelutavassa oli tapahtunut jo aiemmin amerikkalaisen ja länsi-eurooppalaisen poliittisen eliitin piirissä. Länsi-Saksan tuolloinen sosiaalidemokraattinen liittokansleri Helmut Schmidt ilmaisi uusliberalistisen linjan perusajatuksen toteamalla Le Monden haastattelussa kesäkuussa 1976: "Yritysten voitot tänään ovat huomisen investointeja, ja huomisen investoinnit ovat ylihuomisen työllisyyttä."

Tässä ilmenee täydellisesti uusliberalistiselle talouspolitiikalle ominainen halukkuus olla välittämättä työpaikkojen luomisen ongelmasta. Valtiovallan ainoaksi rooliksi jää yksityisille sijoituksille suotuisan taloudellisen ympäristön luominen.

Talouspolitiikasta vastuulliset konservatiiviset tai sosiaalidemokraattiset poliitikot ovat sopeutuneet tähän ja tanssivat kapitalistien pillin mukaan. Vaihtoehto olisi ollut radikaali politiikka, joka olisi asettanut finanssipääoman vallan koetukselle.

Mario Candeiasin mukaan uusliberalististen yhteiskunnallisten suhteiden ristiriitaisuus aiheuttaa epätasapainoa ja myös vastarintaa.

Julkisten palvelujen markkinamuotoinen yksityistäminen siirtää vastuuta yhteiskunnan uusintamisesta yksilöille. Samalla työelämän muutokset johtavat yhtäällä tulojen menetyksiin ja prekaaritehtäviin, toisaalta työelämän kaikkinaiseen kiristymiseen. Tästä seuraa sekä yksilöllisen että kollektiivisen toimintakyvyn pätkeyttämistä, prekarisaatiota ja elämänlaadun huonontumista.

Lisälukemista

- *Karl Marx. Palkkatyö ja pääoma.*
- *Jukka Heiskanen (toim.). Marx ja ekologia.*
- *Pertti Honkanen. Ortodoksian tuolla puolen.*
- *Seppo Ruotsalainen. Syrjäytyminen - syrjäyttäminen*

3. IMPERIALISMI

Marx ja Engels ennakoivat, miten kapitalismi synnyttää epätasaisesti kehittyvät maailmanmarkkinat. Pääomalle ominainen pyrkimys mahdollisimman suureen arvonnäisykseen on tämän kehityksen liikkeelle paneva voima.

Lenin kirjoittaa, että "...jos olisi annettava mahdollisimman lyhyt määritelmä imperialismista, niin pitäisi sanoa, että imperialismi on kapitalismin monopolistinen vaihe".

Lenin esitti imperialismien taloudesta viisi keskeistä tunnusmerkkiä:

Tuotannon ja pääomien keskittyminen, joka on saavuttanut niin korkean kehitystason, että se on luonut monopolit, joilla on ratkaiseva osa taloudellisessa elämässä; pankkipääoman sulautuminen yhteen teollisuuspääoman kanssa ja finanssiharvoinvallon muodostuminen tämän "finanssipääoman" pohjalta; pääoman vienti, erotukseksi tavara- ja viennistä, saa erikoisen tärkeyden merkityksen; muodostuu kapitalistien kansainvälisiä monopoliliittoja, jotka jakavat maailman, ja maapallon alueellinen jako suurimpien kapitalistivaltiojen kesken on suoritettu loppuun.

MONOPOLIT

Venäläinen vallankumouksellinen Nikolai Buharin kirjoitti, miten kapitalistit eivät jaa maailmaa henkilökohtaisesta ilkeydestä, vaan koska taloudellinen keskittyminen, johon on tultu, pakottaa heidät omaksuma tuon menetelmän, jotta he saisivat liikevoittoja. 1900-luvun alussa Lenin selitti, että tuotannon huomattavan nopea keskittymisprosessi yhä suurempiin yrityksiin on yksi kapitalismin luonteenomaisimpia piirteitä. Kilpailu muuttuu monopoliksi.

Kapitalistiset monopolit ovat kapitalistien välisiä sopimuksia ja liittoja, jotka keskittävät omaan valvontaansa hallitsevan osan koko tuotannosta, luovat näin perustan omalle ylivalloilleen ja turvaavat itselleen korkeat voitot.

Kapitalismin kehitys on johtanut entistä suurempiin monopoleihin, jotka organisoivat toimintansa globaalissa mittakaavassa. Monopolioiden ratkaisevaa roolia taloudessa kuvaa se, että 30 suurimman ylikansallisen yhtiön osuus maailman osakemarkkinoista on yli 70 prosenttia.

FINANSSIPÄÄOMA

Kapitalismille on ominaista pääoman omistuksen ja tuotantoon sijoittamisen erkaantuminen, rahapääoman erottuminen teollisesta tuotantopääomasta ja pelkästään rahalla rahaa tekevän koroilla eläjien ryhmän muodostuminen. Lenin kiinnitti huomiota siihen, että "finanssipääoman vallitseva asema pääoman kaikkiin muihin olomuotoihin nähden merkitsee koroillaeläjän ja finanssioligarkian hallitsevaa asemaa, muutamien finanssi-'mahtisten' valtioiden erottumista kaikista muista".

Keinottelevan, spekulatiivisen pääoman paisuminen on saanut mahtavat mittasuhteet. Tällä hetkellä se on johtamassa julkisten palvelujen laajenevaan yksityistämiseen.

Finanssipääoman valta esitetään usein kasvottomaksi. Tämä heijastaa eräitä omistus- ja valtasuhteissa tapahtuneita muutoksia. Finanssipääomalla on kuitenkin edelleen kasvot. Ne ovat usein vain entistä kauempana työntekijöistä. Yhdysvaltalaisen talouslehti Fortunen mukaan kansainvälisen finanssipääoman ytimen muodostaa noin 60 yhtiötä, joissa hallitseva asema on enintään tuhannella henkilöllä. Tämä piiri johtaa sijoitusyhtiöitä, jotka kontrolloivat suurinta osa pitkän aikavälin sijoituksista maailmassa.

Kansainvälisillä pääomanliikkeillä puolestaan tarkoitetaan maasta toiseen tapahtuvia sijoituksia ja rahoitusliiketoimia. Parin viimeisen vuosikymmenen aikana pääomien vienti Suomesta ulkomaille on kasvanut monikymmenkertaiseksi. Suurin osa suomalaisista sijoituksista on tehty kehittyneisiin teollisuusmaihin eikä kehitysmaihin. Yhä useampi Suomessa pääkonttoriaan pitävien yhtiöiden työntekijöistä on ulkomailla.

Pääomien vientiä enemmän on kuitenkin lisääntynyt keinottelu valuuttamarkkinoilla. Koko maailman valuuttakaupasta vain noin viisi prosenttia liittyy suoraan tavaroiden tai palvelujen vaihtoon.

MAAILMANMARKKINOIDEN JAKO

Suurimmat monopolit hallitsevat maailmanmarkkinoita. Näitä jättiläismäisiä yrityksiä vastaan on todella vaikea kilpailla. Tämä ei kuitenkaan sulje pois sitä, etteikö markkinoista kilpailla. Suurimmat monopoliliitot kilpailevat myös keskenään. Vaikutuspiirit, edut ja siirtomaat jakautuvat monopolien voiman perusteella. Tämän voiman - johon liittyvät yleistoludellinen, finanssi- ja sotilaallinen voima - suuruus vaihtelee ja monopoliliitot kehittyvät eri tavalla.

Tuotanto on imperialismissa muuttunut yhä yhteiskunnallisemmaksi, mutta sen omistus on edelleen yksityistä. Vapaa kilpailu on muodollisesti tunnustettua, muttei todellista. Tuotantovälineet ovat pienen ihmisryhmän omistuksessa. Vaikka tavaratuotantoa pidetään koko talouden perustana, päävoivot menevät pörssiikeinottelijoille.

Esimerkiksi suomalaiset suuryritykset kilpailevat markkinoista muiden monoliinien kanssa, mutta samalla ne ovat mukana sopimuksissa kilpailun pelisäännöistä ja markkinoista.

USA:n pyrkimys laajentaa sotilaallista läsnäoloaan erityisesti Lähi-idässä ja Aasiassa kertoo paljon siitä, että maailman alueellista jakoa ei ole suoritettu loppuun. Kilpailu maailman alueellisesta uudelleenjaosta ei ole menettänyt merkitystään. Reaalisosialismin romahdus on antanut sille taas lisää merkitystä. Kilpailua käydään kuitenkin myös monilla muilla aloilla; esimerkiksi siitä, kuka kontrolloi maailmankaupan maksuvälineitä.

Imperialismin ekspansiivinen luonne näkyy myös siinä, että ylikansalliset yhtiöt pyrkivät muuttamaan kaupankäynnin kohteeksi uusia alueita, kuten geeniperintö, vesi, tieteellinen perustutkimus ja monet kulttuuriteokset. Yhä tärkeämpi merkitys on medialla, jonka avulla oikeutetaan autoritaarinen komento ja esitetään kapitalistisen globalisaation kärjistävät sosiaaliset ongelmat ja niiden ratkaisukeinot yhä enemmän sotilaallisina.

Imperialismi on edelleen järjestelmä, jossa suurvallat kilpailevat ja jossa muutama voimakas maa hallitsee taloudellisesti, poliittisesti ja sotilaallisesti muuta maailmaa. Kyseessä ei ole menneiden sotien kuvaus, vaan todellisuus, joka Yhdysvaltojen ja Naton toimesta jatkuu Irakissa, Afganistanissa, Keski-Afrikassa, Syyriassa ...

IMPERIALISMIN VAARALLISUUS

Nykytiedon valossa voidaan todeta, että Lenin aliarvioi kapitalismin kykyä löytää uusia kehityksen voimavaroja. Tämä kehitys on merkinnyt samalla tuotannon valtavaa yhteiskunnallistumista, joka on yhä jyrkemmässä ristiriidassa harvoin käsiin keskittyneen suurpääoman vallan kanssa. Puheet kapitalistisen kehityksen globaalista hallinnasta ("global governance") ovatkin vailla pohjaa, sillä kapitalismi itsessään on ristiriidassa universaalien kehityksen ja demokratian kanssa. Monopolin olemukseen sisältyy pyrkimys herruuteen, demokratian kaventaminen ja voimistuva autoritaarisuus.

Leninin arviot ovat silti entistä ajankohtaisempia, kun ajatellaan imperialis-

min väkivaltaisuuden korostumista, finanssikeinottelun paisumista ja voitontavoittelua, joka perustuu ihmiskunnan enemmistön alistamiseen kurjuuteen ja luonnon tuhoamiseen. Imperialismista on tullut kuolemanvaara koko ihmiskunnalle.

Voi olla kausia, jolloin kapitalismissa vallitsee suhteellinen rauha, ja vaikuttaa siltä, että kapitalismin sisäisiä ristiriitoja voidaan selvittää rauhanomaisesti. Viime vuosina on nähty, miten sota nousee jossain vaiheessa uudelleen työjärjestykseen, ellei kansan aktiivisuus sitä estä.

Mutta vastavoimia on olemassa. Imperialismi kärsii suurista vastoinkäymisistä. Eri imperialististiblokkien välinen kilpailu kiihtyy. Monet kansalliset hallitukset ja erilaiset kansalaisjärjestöt käyvät kamppailua ulkomaalaista ylivaltaa, sotaa ja miehitystä vastaan kansojen suvereenisuuden ja solidarisuuden puolesta.

EUROOPAN UNIONI

Suomi on osa imperialistista järjestelmää. Olemme mukana Euroopan unionin imperialistisessa politiikassa ja sen epäitsenäinen reuna-alue.

Euroopan unionin juuret ovat toisen maailmansodan jälkeisessä Euroopan hiili- ja teräsyhteisössä (EHTY), jonka perustivat Ranska, Italia, Saksan liittotasavalta, Hollanti, Belgia ja Luxemburg. Nimitys Euroopan unioni tuli käyttöön vuonna 1992 Maastrichtin sopimuksen eli Sopimuksen Euroopan unionista myötä. Suomi liittyi unioniin 1995. EU:ta on markkinoitu rauhan ja sopusoinnun projektina, kun se todellisuudessa on kapitalistien luokkataistelukoneisto.

Euroopan yhdentymiskehityksessä voidaan erottaa kaksi eri suuntaa, yhtäältä yhteistyön syventäminen, kun jäsenmaat siirtävät perussopimuksilla toimivaltaa keskuselimille ja toisaalta laajeneminen uusien maiden liittyessä jäseneksi.

Yhtenäisten sisämarkkinoiden muodostuminen pohjautuu neljälle perusvaudelle: tavaroiden, palvelujen, pääoman ja työvoiman vapaalle liikkumiselle.

EU on ylikansallinen rakenne, joka edistää suurten yhtiöiden etuja niiden pyrkiessä kasvamaan ja maksimoimaan voittonsa. Sen tavoitteena on yhdistää suuryritysten ja jäsenvaltioiden voimat ylikansallisella tasolla tiiviiksi poliittiseksi liitoksi, talous- ja rahaunioniksi sekä yhteiseksi turvallisuus- ja sotilaspolitiikaksi. Sen tarkoituksena on parantaa eurooppalaisen suurpääoman

kilpailukykyä alentamalla työvoimakustannuksia ja sosiaalisia menoja, purkamalla kansallista sääntelyä sekä kiihdyttämällä monopolisoitumista.

EU merkitsee lainsäädäntövallan pääosan siirtämistä kansalaisten vaaleilta valitsemilta edustajilta ja julkisen päätöksenteon piiristä markkinoille ja suljettujen ovien takana toimiville ylikansallisille elimille, joita ei valita demokraattisesti. EU:n avulla pyritään heikentämään työväenliikkeen asemaa ja vaikutusvaltaa.

LISSABONIN STRATEGIA

Euroopan unionin vastaus imperialistiseen kilpailuun on Lissabonin strategia, jolla unionista on tarkoitus tehdä maailman kilpailukykyisin talousalue.

Lissabonin strategia merkitsee unionin tasolla yhtenäisten palvelumarkkinoiden luomista, mikä avaa julkiset, yleishyödylliset palvelut pääoman voitontavoittelulle. Samalla pyritään poistamaan hallinnollisia esteitä liike-eläältä monopolitalouden toiminnan helpottamiseksi.

Kansallisella tasolla yritetään lisätä työväenluokan riistoa muun muassa vaatimalla kovempia joustoja työelämään. Lissabonin strategia sisältää myös tutkimuksen ja koulutuksen kehittämisen markkinaehtoisesti.

EU-SOPIMUS

Euroopan unionille valmisteltiin uutta perussopimusta, jonka avulla uusliberalismi saa perustuslaillisen aseman unionin ytimessä. Sen myötä liberaalista markkinataloudesta, taloudellisen kilpailun maksimoinnista, pääoman vapaasta liikkumisesta ja julkisten palvelujen yksityistämisestä tulee perustuslaillisia periaatteita, joiden laillisuutta ei voida kansallisesti kyseenalaista. Tämä johtuu etupäässä siitä, että EU-laki ylittää kansallisen lainsäädännön näillä alueilla.

Ranskan ja Hollannin kansalaiset torjuivat EU:lle ehdotetun perustuslakiluonnoksen kansanäänestyksissä kesällä 2005. Pääpiirteittäin saman sisältöinen sopimus on kuitenkin runnottu voimaan vain toisella nimellä.

Perussopimus vie unionia kohti keskitetympää, epätasa-arvoisempaa ja epädemokraattisempaa EU:ta. Sen myötä EU on yhä etäisempi tavallisista kansalaisista ja enemmän isojen jäsenmaiden, erityisesti Saksan ja Ranskan, poliittisten eliittien hallinnassa.

Tähän asti Euroopan unioni on perustunut jäsenmaiden välisiin sopimuksiin. Se on ollut jäsenmaiden luomus, eikä voisi olla olemassa ilman niitä. Perustuslakisopimus teki EU:sta omavaltaisen kansainvälisen toimijan, joka on oikeushenkilö ja jolla on riippumaton olemassaolo.

Kansalliset perustuslait eivät koeta määrätä ennalta yhteisön sosiaalipoliittikkaa ja talouspoliittisia valintoja siinä määrin kuin EU:n perustuslaki. Demokraattisissa yhteiskunnissa toisenlaisten tulevaisuuksien valinnanvapaus on julkisen keskustelun ja poliittisten puolueiden kädenväännön aiheena. Niitä ei ole kirjattu pysyvästi maiden korkeimpiin lakeihin, kuten EU:n perustuslain kohdalla on.

Euroopan talouskriisi osana kapitalismin järjestelmäkriisiä, on ennen kaikkea euroalueen velkakriisi, jonka Emun rakenteelliset ongelmat ovat kärjistäneet. EU:n historiansa pahimmassa kriisissä euroeliitti kuripoliittikkallaan jatkaa ja syventää leikkauspolitiikkaa ja siirtää suuryritysten ja – pankkien tappioita kansojen maksettavaksi. Tavoitteena tällä eliitillä on ajaa alas julkista sektoria, yksityistää julkiset palvelut - siis romuttaa hyvinvointivaltio ja toteuttaa ns. yövärtijavaltio, jonka tehtävänä on entistä pelkistetymin turvata suuryritysten ja sijoittajien voiton saalistus.

EU:N MILITARISOITUMISKEHITYS

Voidaan kiistellä, oliko edes Euroopan hiili- ja teräsyhteisön perustamisen motiivina 1950-luvun alussa rauhan rakentaminen vai pikemminkin sotilaallisten resurssien kokoaminen. Hiili- ja terästeollisuus olivat tuolloin tärkeitä nimenomaan sotatarviketuotannolle. Sotilaallinen liittoutuminen aina yhteistä armeijaa myöten oli vahvasti mukana jo tuon ajan eurooppalaisten valtioiden johtajien kaavailuissa.

Aina kylmän sodan päättymiseen saakka EU-integraatio keskittyi käytännössä voimakkaasti talouteen, mutta poliittinen ja sotilaallinen puoli oli silti jatkuvasti kuvassa mukana.

EU:n militarisoinnin läpimurto tapahtui Helsingin puheenjohtajuuskaudella joulukuussa 1999 pidetyssä EU-huippukokouksessa, jossa päätettiin perustaa EU:n kriisinhallintajoukot.

Uuden perussopimuksen keskeinen osa on unionin muuttaminen sotilasliitoksi, Naton "eurooppalaiseksi pilariksi", jonka jäsenet sitoutuvat "yhteisen puolustuksen" kehittämiseen yhteistyössä Naton kanssa, asemenojen lisäämiseen, turvatakuisiin, interventiojoukkojen muodostamiseen ja tarvittaessa

ilman YK:n mandaattia tapahtuviin hyökkäyksiin.

Sopimusluonnoksessa esitetään EU:lle myös uusia tehtäviä ja välineitä terrorisminvastaisessa taistelussa. Terrorismia, jota luonnoksessa ei tarkemmin määritellä, pidetään sotilaallisena uhkana unionille. Kansainvälinen yhteisö ei ole toistaiseksi kyennyt sopimaan yhteisesti hyväksyttävästä terrorismin määrittelystä. Sopimusluonnoksessa ehdotetaan, että EU voisi tulevaisuudessa käyttää sotilaallista voimaa terrorisminvastaiseen taisteluun sekä EU:n jäsenmaiden alueella ja mahdollisesti myös kolmansissa maissa.

MILITARISMI JA SOTA

Paitsi taistellakseen tärkeiden hyödykkeiden, kuten öljyn, hallinnasta, imperialistit taistelevat luodakseen ja säilyttääkseen strategisen asemansa maailmassa. Lenin kirjoitti, että imperialismiin oleellinen piirre on suurvaltojen välinen kilpailu, pyrkimys hegemoniaan ja aluevaltauksiin.

Sotien taustalla ei siis pohjimmiltaan ole "kulttuurien välinen yhteentörmäys" tai kamppailu vapauden ja ihmisoikeuksien puolesta, kuten usein uskotellaan. Lenin korosti, miten pääoman ja imperialististen sotien välillä vallitsee erottamaton yhteys. Demokraattinen, ei-väkivaltainen rauha on mahdotonta ilman pääoman vallan kukistamista. Lenin puhuu erityisesti ensimmäisestä maailmansodasta, jota hänen mukaansa eivät synnyttäneet yksilöt, vaan kansainvälinen finanssipääoma.

Buharinin mukaan kapitalistista yhteiskuntaa ei voida ajatella ilman aseita, aivan kuten sitä ei voida ajatella ilman sotia. Aseiden olemassaolo ei ole sotien alkusyy eikä liikuttava voima. Päinvastoin, taloudellisten konfliktien väistämättömyys sanelee aseiden olemassaolon. Siksi meidän aikaamme, kun taloudelliset konfliktit ovat saavuttaneet poikkeuksellisen intensiteetin, saamme todistaa mielipuolista asevarustelumässilyä.

Vuodesta 1997 sotilaalliset konfliktit ovat lisääntyneet voimakkaasti. Vuosituhannen vaihteessa oli käynnissä 35 sotaa. Niiden näyttämönä on ollut periferia, mutta toisaalta sotiin ovat osallistuneet ydinasevallat USA, Venäjä, Iso-Britannia, Ranska, Pakistan, Israel ja Intia.

Politiikan militarisoituminen 1990-luvulla on merkinnyt barbarismin kasvua. Persianlahden sodassa USA:n johto teki väkivallasta ja sodasta kansainvälisessä politiikassa oikeutetun ydinaseaikakaudella. Jugoslavian hajoamissodat ja Kosovon sota ovat merkinneet "sotilaallisen humanismin" läpimurtoa. Nykyisin "hyvän sodan" nimissä propagoidaan väkivaltaa lä-

hes ainoana mahdollisuutena ratkaista kansainvälisiä konflikteja.

Eräs aikakautemme hallitsevista piirteistä on imperialististen sotilaallisten interventioiden kiihtyminen. Viimeaikaiset sodat ja militarismin voimistuminen ilmentävät kapitalistisen järjestelmän kriisiytymistä. Esimerkiksi maailmassa käytettiin asevarusteluun vuonna 2005 noin 1 000 miljardia dollaria, ja varustelu uhkaa vain kiihtyä.

Militarismi on kasvanut valtioiden rakenteiden ohella kansainvälisiin rakenteisiin, kansainväliseksi sotilaalliseksi yhteenliittymiksi. USA ja Nato ovat ottaneet itselleen oikeuden ajaa etujaan ennakoivilla iskuilla, hyökkäyssodilla, piittaamatta YK:sta ja kansainvälisestä oikeudesta.

Lisälukemista:

- *V.I. Lenin. Imperialismi kapitalismin korkeimpana vaiheena.*
- *Yrjö Hakanen (toim.). Imperialismi ja sosialismi tänään.*
- *Yrjö Hakanen (toim.). Sotaa ja imperialismia vastaan.*

4. KANSAINVÄLISEN TYÖVÄENLIIKKEEN HISTORIAA

Sosialismin aatteet syntyivät teollisen vallankumouksen mukana tuoman yhteiskunnallisen ja taloudellisen eriarvoisuuden arvosteluna. Käsitettä käytettiin nykymerkityksessään aluksi 1800-luvun alussa kuvaamaan erilaisia aatteellisia virtauksia, joita Marx myöhemmin kutsui utooppissosialistisiksi.

Näistä varhaisista sosialisteista Henri de Saint-Simonin mukaan tekniikan ja teollisuuden kehitys toisi mukaan asiantuntijoiden vallan, joka ei ole tasa-arvoinen, koska kaikilla ei ollut syntyjään samoja mahdollisuuksia.

Robert Owen puolestaan halusi poistaa omaisuuden ja aatelistarvojen perintöoikeuden, jotta kaikilla olisi mahdollisuus nousta kykyjään vastaavaan asemaan. Owen uskoi uusien tuotantotapojen kääntyvän koko ihmiskunnan hyväksi, jos kilpailu eliminoidaisiin.

1840-luvulla syntyi lukuisia muita sosialistisia liikkeitä, etenkin Ranskassa. Louis-Auguste Blanqui kehitti radikaalin sosialismin muodon, jota hän kutsui kommunismiksi. Hän uskoi kapitalismin lopulta romahtavan ja korvattavan osuustoiminnalla. Pierre-Joseph Proudhon tunnetaan anarkistisen perinteen perustajana. Englannissa syntyi kristillissosiaalinen liike Frederick Denison Mauricen ja Charles Kingsleyn johtamana.

KOMMUNISTINEN MANIFESTI JA TIETEELLINEN SOSIALISMI

Marx ja Engels julkaisivat vuonna 1848 Kommunistisen puolueen manifestin. He nimittivät omaa oppiaan tieteelliseksi sosialismiksi erotukseksi aikaisemmista utopiasosialisteista. Marxilaisuuden tieteellisyyttä korostettiin valituksen hengessä myös siksi, että porvarillisten ja yläluokkaisten kilpailijoiden katsottiin vetoavan järjen sijasta tunteeseen ja uskontoon.

Marx ja Engels yhdistivät sosialismin vallankumouksellisen teorian työväen luokkataisteluun. Vuonna 1864 Lontoossa perustettiin International Working Men's Association, jota nimitetään ensimmäiseksi internationaaliksi.

Marxilaisuudesta tuli pian työväenliikkeen hallitseva aate. Suuri edistysaskel verrattuna utooppissosialistien teorioihin oli tapa, millä sosialistinen tuotantotapa rakennetaan kapitalismin luomien tuotantovoimien perustalta.

Sorretti työväenluokka on sosialismin toteuttava yhteiskunnallinen voima. Marx on aina väittänyt, että "työläisluokka muodostaa ainoan mahdin, joka pystyy viemään sosialismin perille. Toisin sanoen köyhälistö voi vapautua ainoastaan omin voiminsa", selosti Karl Kautsky.

Kautsky määritteli, miten ainoastaan pitkällisestä luokkataistelusta, "jonka on kestävä vuosikymmeniä, jopa kokonaisia sukupolvia, syntyy se voima, joka vihdoinkin voi ja jonka täytyy saattaa sosialismi voittoon." On käytävä taloudellista ja valtiollista luokkataistelua, yhdistettävä työväestön ajatukset kauas tähtäävällä sosialismin aatteella sekä kehitettävä työväenjärjestöt ja niiden toiminta yhtenäiseksi kokonaisuudeksi.

Tämä työväenliikkeen taistelu on luonteeltaan kansainvälistä, mutta työväestö järjestäytyy kansallisesti ja käy luokkataistelua ensi sijassa kansallisissa puitteissa.

LUOKKATAISTELUTAKTIIKASTA

Työväenluokan luokkataistelutaktiikan perustana pitää olla "kyseisen yhteiskunnan poikkeuksetta kaikkien luokkien keskinäissuhteiden kokonaisuuden objektiivinen huomioon ottaminen ja siis myös tämän yhteiskunnan objektiivisen kehitysasteen huomioon ottaminen sekä sen ja toisten yhteiskuntain välisten keskinäissuhteiden huomioon ottaminen", selosti Lenin.

Liikettä ei saa myöskään tarkastella vain menneisyyden, vaan myös tulevaisuuden kannalta "eikä vain hitaita muutoksia näkevien "evolutionistien" käsityksen mukaisesti, vaan dialektisesti: "suuressa historiallisessa kehityksessä 20 vuotta ei merkitse enempää kuin yksi päivä, vaikka sitten taas voi tulla sellaisia päiviä, joihin keskittyy 20 vuotta", kirjoitti Marx.

Poliittisen lamaannuksen tai kilpikonnamaisen hitaan kehityksen aikoina, on toimittava työväen tietoisuuden, voiman, etujen, aseman ja liittojen kehittämiseksi, niin että se kykenee ratkaisemaan käytännössä suuria kysymyksiä tilanteissa, "joihin keskittyy 20 vuotta"

Kommunistisessa manifestissa Marx ja Engels esittivät poliittisen taistelun taktiikan perusajatuksen: "Kommunistit taistelevat työväenluokan lähimpien välittömien tarkoitusperien ja etujen saavuttamiseksi, mutta nykyisessä liikkeessä he puolustavat samalla myös liikkeen tulevaisuutta. "

Marxilaisen tieteen ja työväenliikkeen luokkataistelun yhdistämisen tuloksena syntyi kansainvälinen työväenliike. Teoria muutettiin käytännön toimin-

naksi, työväen luokkataisteluksi.

KANSAINVÄLISEN TYÖVÄENLIIKKEEN KEHITYSVAIHEITA

Toinen Internationaali perustettiin Pariisissa 1889. Seuraavien kahden vuosikymmenen aikana työväenliike laajeni miltei kaikkiin Euroopan maihin ja sen opilliseksi perustaksi tuli marxilaisuus. Sosialistiset aatteet alkoivat levitä myös Amerikan ja Aasian mantereille. Johtava vaikutus kehitykseen oli tänä kautena Saksan sosialidemokraattisella puolueella. Marxin ja Engelsin jälkeen Karl Kautsky tunnustettiin suuntaa antavaksi marxilaiseksi teoreetikoksi. Venäjän sosialidemokraattinen puolue perustettiin 1903 Lontoossa. Puolue jakaantui kahtia: bolshevikkeihin ja menshevikkeihin.

Suomen sosialidemokraattinen puolue perustettiin 1899. Se hyväksyi 1903 Forssan puoluekokouksessa luokkataisteluohtelman, joka perustui marxilaisuuteen ja asetti tavoitteekseen sosialismin. Kansainvälisessä työväenliikkeessä syntyi tässä vaiheessa monia virtauksia. Marxilaista johtavaa suuntausta alkoi arvostella Eduard Bernsteinin revisionistinen virtaus. Karl Kautsky irtisanoutui hänkin marxilaisesta valtio-opista. Lenin jatkoi marxilaisen opin puolustamista ja kehittämistä kapitalismin imperialistisessa kehitysvaiheessa. Lenin kehitti opin työväenluokan vallankumouksellisesta puolueesta.

Ensimmäisen maailmansodan puhjetessa 1914 kansainvälinen työväenliike hajosi. Toiset puolueet, kuten Saksan puolue, alkoivat tukea maittensa hallitusten imperialistista sotapolitiikkaa, toiset tuomitsivat sotapolitiikan ja vaativat sodan lopettamista.

Sota päättyi 1917-1918 vallankumoukselliseen tilanteeseen. Venäjällä bolshevikit johtivat työväen vallankumoustaistelun voittoon. Saksassa vallankumous päättyi tappioon. Saksan sosialidemokraattinen puolue ja sen johtaja Karl Kautsky ennakoivat vallankumouksellisen tilanteen syntymisen, mutta eivät kriittisellä hetkellä toimineet vallankumouksellisten tapaan. Sen sijaan Spartakisti-liitto ja heidän johtajansa Rosa Luxemburg ja Karl Liebknecht johtivat vallankumoustaistelua 1919, mutta se kukistettiin ja heidät molemmat surmattiin.

Myös Suomessa työväki nousi vaatimaan oikeuksiaan ja vallankumousta. Suomen työväen vallankumous koki tappion, kun Mannerheimin johtama valkokaarti ja saksalainen Itämeren divisioona kolme kuukautta kestäneissä taisteluissa kukistivat Kansanvaltuuskunnan työväenvallan ja punakaartin.

KANSAINVÄLISEN KOMMUNISTISEN LIIKKEEN SYNTY

Kansainvälinen työväenliike jakautui ensimmäisen maailmansodan jälkeen kahtia kommunistisiin ja sosialidemokraattisiin puolueisiin. Kapitalismi syöksyi lamaan ja imperialistisen politiikan ristiriidat alkoivat kärjistyä.

Fasismien nousu ja sen kommunismin ja demokratian vastainen terroristinen politiikka saattoivat työväenliikkeen suuriin vaikeuksiin. Saksa ja Japani ryhtyivät hyökkäyssotaan ja sytyttivät toisen maailmansodan, joka vuosina 1939-1945 aiheutti koko ihmiskunnalle ja työväenliikkeelle hirvittävät tuhot. Sodan ja fasismien vastaisessa rintamassa Neuvostoliitolla oli keskeinen rooli. Yhdessä Englannin ja USA:n kanssa rintama kykeni ankaralla taistelulla lyömään fasismien.

Sodan jälkeisessä vallankumouksellisessa tilanteessa kansandemokraattiset vallankumoukset voittivat monissa Itä-Euroopan maissa. Aasiassa demokraattiset kansalliset vallankumoukset voittivat Kiinassa, Pohjois-Koreassa ja Vietnamissa. Kuuban vallankumous saavutti voiton 1959. Syntyi sosialististen maiden yhteisö.

Entisissä siirtomaissa Aasiassa, Afrikassa ja Latinalaisessa Amerikassa puhkesi voimakas kansallinen vapausliike ja siirtomaajärjestelmä romahti. Kehittyi niin sanottu kolmas maailma. Maailmanlaajuinen rauhanliike ja imperialismin vastainen taistelu nousivat erityisesti 1960- ja 1970-lukujen taitteessa.

Kapitalistinen talous- ja yhteiskuntajärjestelmä pysyi kuitenkin lujana Länsi-Euroopassa ja USA:ssa. Kahden yhteiskuntajärjestelmän kilpailu hallitsi pitkän aikaa maailman kehitystä kylmän sodan kaudella.

NEUVOSTOLIITON OPETUKSET

Sosialismin rakentamisen epäonnistuminen niin Neuvostoliitossa kuin monessa muussa kansandemokraattisessa maassa ei osoittanut marxilaista teoriaa vääräksi tai tehnyt tyhjäksi kommunistisen liikkeen saavutusten merkitystä. Venäjän vallankumous 1917 näytti, miten ihmisillä on mahdollisuus ottaa historian ohjat omiin käsiinsä ja ryhtyä rakentamaan riistosta vapautta, sosialistista tulevaisuutta. Se vahvisti Marxin historialliselle materialismille keskeistä ajatusta siitä, että historiaa tekevät viime kädessä ihmiset ja joukot.

Tie Lokakuun vallankumoukseen ei käynyt hetkessä, vaan sitä edelsi pitkä kamppailu taantumuksellista ja sortavaa feodaalivaltaa vastaan.

Sosialismia rakentavissa maissa tehtiin monia edistyksellisiä uudistuksia taloudessa ja yhteiskunnassa. Kehitettiin teollisuutta, tiedettä ja kohotettiin kansalaisten koulutus- ja elintaso huolimatta siitä, että sosialismia jouduttiin rakentamaan kehittymättömissä ja vaikeissa oloissa. Vaikeuksia lisäsivät sodat ja kilpavarustelu, eristäminen ja ulkoa päin tullut painostus.

Hankalassa tilanteessa ajaututtiin myös vakaviin virheisiin. Vallalle pääsi valtiollinen ja puoluebyrokratia, mistä seurasi ihmisoikeuksien ja sosialismin periaatteiden polkemista.

Neuvostoliiton kokemuksista oppiminen on jokaiselle kommunistille tärkeää. Keskeistä on, ettei pelkkä valtiovallan valtaaminen riitä. Valtiokoneisto ja puolue ei voi korvata kansanvaltaista hallintoa ja kansalaisten omaa tietoisuutta ja aktiivisuutta. Myöskään tuotantovälineiden valtiollistaminen ei ole samaa kuin työntekijöiden itsehallintoon perustuva yhteisöllinen omistus. Sosialismin rakentaminen edellyttää, että politiikan keinot ovat sopusoinnussa tavoitteiden kanssa.

Neuvostoliiton ja sosialistisen yhteisön romahtamisen jälkeiset vuodet ovat osoittaneet, minkälainen merkitys niillä oli toisaalta imperialismin vastaisena voimana ja toisaalta työväenliikkeiden ja kansallisten vapautusliikkeitten tukijana. Kylmän sodan jälkeen oikeisto on kiihdyttänyt hyökkäyksiään demokratiaa ja työväenliikettä vastaan ja imperialistinen sotapolitiikka on tullut entistä tuhoisammaksi.

SUOMEN KOMMUNISTISEN PUOLUEEN HISTORIAA

Suomen kommunistinen puolue perustettiin elokuussa 1918. Puolue syntyi vanhan työväenpuolueen ja vuoden 1918 Suomen työväen vallankumouksen opetuksista. Sen perustajat olivat valkoista terroria Neuvosto-Venäjälle ja Ruotsiin paenneita vanhan työväenpuolueen johtohenkilöitä, kuten O.W. Kuusinen, Yrjö Sirola, Kullervo Manner ja Edvard Gylling.

SKP:n tarkoituksena on työväenluokan ja muiden alistetussa asemassa olevien etujen puolustaminen. Puolueen päämääränä on sosialismi ja kommunismi, kaikenlaisesta riistosta ja alistamisesta vapaa uudenlainen sivilisaatio.

MAANALAINEN KAUSI

Aluksi SKP joutui toimimaan maanalaisena. Vainottunakin se puolusti rauhan, demokratian, sosialismin ja ihmisyyden asiaa.

Puolue rakensi työväen yhteisrintamaa ja yhteisrintamaa sotaa ja fasismia vastaan. Sadat kommunistit tuomittiin mielipiteidensä takia vuosiksi vankilaan, eräät jopa kuolemaan. Valkoisen Suomen vainojen lisäksi SKP joutui kokemaan raskaasti myös stalinilaisen terrorin.

DEMOKRAATTINEN YHTEISTYÖ

Sotien jälkeen SKP sai syksyllä 1944 lailliset toimintaoikeudet. SKP oli Suomen kansan demokraattisen liiton perustajia, kasvoi joukkomittaiseksi puolueeksi ja osallistui vaaleihin SKDL:n listoilla.

SKP on pyrkinyt rakentamaan demokraattista yhteistyötä oikeistoa ja suurpääomaa vastaan. SKP on ollut monien yhteiskunnallisten uudistusten, työelämän kehittämisen, demokratian laajentamisen ja rauhanpolitiikan aloitteentekijä. Kommunisteille toiminta rauhan-, ammattiyhdistys- ja kansalaisliikkeissä on etusijalla.

SKP oli ensimmäisiä kommunistisia puolueita, joka kirjasi ohjelmaansa rauhanomaisen siirtymisen sosialismiin. Puolue tuomitsi stalinismin jo 50- ja 60-luvulla. 80-90-lukujen vaihteessa puolue teki kriittiset ja itsekriittiset arviot Neuvostoliiton kokemuksista ja hajoamisesta.

HAJAANNUKSEN KAUSI

SKP:n historiaan liittyy vaikea ja pitkä, 1960-luvulla alkanut hajaannuksen kausi. Erimielisyydet koskivat mm. suhtautumista hallituspolitiikkaan, tulopoliitiikkaan, Neuvostoliittoon, SKP:n ohjelmaan, jäsendemokratiaan ja viime kädessä kommunistisen puolueen tarpeellisuuteen.

Kiistat johtivat 1985 avoimeen hajaannukseen, kun niin sanotuilla papeerijäsenillä enemmistöasemansa varmistanut Arvo Aallon johtama keskuskomitean enemmistö erotti lähes puolet SKP:n järjestöistä ja jäsenistä. Erotetut jäsenet ja järjestöt jatkoivat toimintaa SKP-yhtenäisyyden nimellä ja osallistuivat vaaleihin Demokraattisen Vaihtoehdon puitteissa. Arvo Aallon johtama SKP:n keskuskomitea sijoitti suuren osan puolueen varoista pörssipeliin, joka johti konkurssiin. Erottamiset puolestaan todettiin sittemmin oikeudessa laittomiksi.

1990-luvun alussa Vasemmistoliiton perustaminen kokosi erilaisia kommunisteja, kansandemokraatteja ja punavihreitä yhteiseen poliittiseen ja vaalitoimintaan. Osallistuminen Paavo Lipposen johtamaan hallitukseen kokouksen kanssa johti kuitenkin Vasemmistoliiton sisäisten erimielisyyksien kärjistymiseen. Vasemmistoliiton johto erotti SKP:n toimintaa jatkavat kommunistit ja Vasemmistoliitolle tehtiin säännöt, joissa kiellettiin SKP:n jäsenten oikeus kuulua Vasemmistoliittoon.

SKP:N UUSI TULEMINEN

Vuonna 1994 pidetyssä edustajakokouksessa päätettiin toiminnan jatkamisesta SKP:n nimissä, puolueen ohjelmaa, sääntöjä ja toimintaa uudistaen. SKP merkittiin uudelleen puolerekisteriin 1997. Nykyisin SKP:ssä on yli 3 000 jäsentä. He kuuluvat puolueeseen paikallisen osaston kautta.

SKP osallistuu kommunististen puolueiden kansainväliseen yhteistyöhön ja on jäsenenä Euroopan vasemmiston puolueessa. Puolue pyrkii kokoamaan uusliberalismin ja suurpääoman vastaista punavihreää yhteistyötä. Keskeistä tässä on yhteistoiminta rauhan-, ay-, asukas-, ympäristö- ja muissa kansalaisliikkeissä, sosiaalifoorumeissa.

YHTEISTYÖN JA KANSAINVÄLISYYDEN TÄRKEYS

Työväenliikkeen ja kommunistisen puolueen pitkäaikainen kokemus on osoittanut, miten muutoksen voimat kasvavat ruohonjuuritasolta, ihmisten aloitteellisuudesta ja yhteistoiminnasta. Poliitikasta ei ole radikaalien uudistusten toteuttajaksi, elleivät kansalaiset itse ole politiikan tekijöitä myös vaalien välisenä aikana. Kansalaisyhteiskunnan poliittisena vaikutusväylänä tarvitaan vasemmistolaisen ja edistyksellisten puolueiden yhteistyötä oikeistoa vastaan ja politiikan suunnan muuttamiseksi.

Yhteinen ja koordinoitu kansainvälinen, ammattiyhdistysliikkeen ja kansalaisliikkeiden toiminta on välttämättömämpää kuin koskaan. Ilman sitä ei voi menestyksellä kehittää ja toteuttaa vaihtoehtoja yhä kansainvälisemmälle suurpääoman vallalle eikä Euroopan unionille. Ilman sitä ei voi ottaa huomioon yleiseurooppalaisen ja maailmanlaajuisen kehityksen haasteita.

Lisälukemista:

- *Friedrich Engels. Sosialismin kehitys utopiasta tieteeksi.*
- *Tauno Saarela. Suomalaisen kommunismin synty.*
- *Yrjö Hakanen ja Emmi Tuomi (toim.). Kolme kirjainta – SKP:n yhdeksän vuosikymmentä*

5. YHTEISTYÖN JA SOSIALISMIN RAKENTAMINEN

Marxilaisen filosofian peruseriaatteiden mukaan ihmisten yhteiskunnallinen tajunta on olemisen heijastusta. Tässä prosessissa teoria ja käytäntö kytkeytyvät yhteen.

Sorrettujen pedagogi Paulo Freire totesi, miten teoria ilman käytäntöä on sananhelinää mutta toisaalta käytäntö ilman teoriaa on sokeaa aktivismia. Ilman teorian ja käytännön kytköstä voi toiminta olla puhtaan dogmaattista tai puuhaamista ilman päämäärää. Toiminnan tulee perustua objektiivisesti olemassa olevien päätelmien tulokseen eikä subjektiivisesti tehtyihin oletuksiin. Asioiden ytimeen pureutuminen vaatii enemmän aikaa ja vaivaa kuin pelkkä pintailmiöiden seuraaminen.

Lenin kirjoitti, ettei ilman vallankumouksellista teoriaa voi olla vallankumouksellista toimintaakaan. Hänen kritiikkinsä kohdistui työväenliikkeen vaistonvaraisuuteen. Tänään suuri osa ay- ja kansalaistoiminnasta perustuu vaistonvaraisuuteen, mikä johtaa teoreettisten pohdintojen osuuden vähyyteen. Freiren mukaan vallankumousta ei voida toteuttaa pelkkien sanojen tai tekojen avulla vaan käytännössä, rakenteiden muuttamiseen suuntautuneen teorian ja toiminnan avulla. Rakenteiden radikaaliin muuttamiseen tähtäävä hanke ei voi pitää johtajiaan vallankumouksen ainoina ajattelijoina ja sorrettuja vain toteuttajina. Liikkeen johtajilla on toki vastuu koordinoinnista ja aika ajojen toiminnan suuntaamisestakin.

Paulo Freire toimi Brasiliassa slummien ja köyhien viljelijöiden opettajana ja aktivoi sorrettuja hakemaan oleviin oloihin muutosta. Sorretut lähtivätkin liikkeelle, opettelivat lukemaan ja laskemaan ja huomasivat samalla, kuinka alistetussa asemassa he olivat.

Suomalaiset sorretut osaavat lukea ja laskea, huomaavat usein olevansa alistettuja, mutta liikkeelle lähteminen on hidasta. 1990-luvun alkupuolen suurmielenosoitukset työpaikkojen ja työttömyysturvan puolesta samoin kuin 2000-luvun alun sodanvastainen liike ovat hyviä esimerkkejä joukkotoiminnasta. Toisaalta yhteiskunnassa esiintyy välinpitämättömyyttä muun muassa työttömyyden ja köyhyyden ongelmia kohtaan. Näin Suomessa kaikkien aikojen parhaan kansantulon vallitessa on köyhyys lisääntynyt.

Sorrettujen on osallistuttava yhteiskunnalliseen kamppailuun alati kriittisemmin tietoisina omasta roolistaan yhteiskunnallisen muutoksen subjektei-

na. Toisaalta paremmissa asemassa olevien ei pitäisi sortua tarkkailemaan asioita norsunluutorneistaan eikä toisaalta alistettujen suostua kuuntelemaan noista torneista kaikkuvia ohjeita ja kehotuksia. Viimeaikainen kehitys näyttää johtaneen siihen, että norsunluutorneista eli päättäjiltä lähetetään viestejä alihankkijoille, politrukeille ja mainostoimistoille, jotka lähtevät myymään niitä alamaisille. Näin kansalaistoiminnan peruseriaate rikkoutuu ja politiikka muuttuu puhtaaksi ylätason askaroinniksi.

TIETOISEEN KAMPPAILUUN

Vain harvat näyttävät nykyisin puhuvan yhteiskunnan perusrakenteesta. Kun yhtiökaptalistinen hegemonia on vallalla, niin ylärakenteen aatteet, teorit, katsomukset sekä poliittiset ja oikeudelliset rakenteet palvelevat näitä ultraliberalistisia tarpeita. Ideologiset ja poliittiset koneistot toimivat sen mukaisesti ja muut mahdollisuudet syrjäytetään.

Vaikka yhteiskunnan kehityksessä on tiettyjä lainomaisuuksia, ne eivät toteudu itsestään. Ihmisillä on mahdollisuus vaikuttaa tapahtumien kulkuun. Se ei ole yksinkertaista, kun yhteiskunnalla on taipumusta kehittyä omaa tahtoaan noudattavaksi automaattiksi. Herruuden mekanismit luikertelevat myös toimijoiden sisälle kuten on nähty suomalaisessa reformistisen työväenliikkeen valtavirrassa, joka on toteuttanut uusliberalistista politiikkaa.

Hallitseva hegemonia on ikään kuin ohjelmoinut toimijat uudella tavalla. Samalla kamppaillaan vanhoista perinteistä, uusista illuusioista ja mielikuvista, joiden avulla toimijat tulkitsevat maailmaa. Käytetään piilovaikuttamista ja manipulointia, jolloin näpertelykin alkaa näyttää hyväksyttävältä.

Ratkaisevinta ei ole niinkään ihmisten valistumattomuus vaan yhteiskunnallisten suhteiden tiedostamisen vaikeudet. Suhteet eivät enää ole vanhan ajan tapaan yhtä selvästi näkyvillä patruunoiden muodossa, vaan ne on häivytetty ja niistä on tullut pakkoja, joihin käsketään sopeutua. Yhteiskunnallinen oleminen määrittää ihmisten tietoisuutta, minkä vuoksi on jatkuvasti tutkittava asioita ja oltava valppautta löytää piilevätkin piirteet.

SORRETTUJEN LIIKEKANNALLEPANO

Tärkeää on liike, mutta liikkeen päämääränä on yhteiskunnan muuttaminen. Yhteistyö tai verkostoon kuuluminen ei ole koskaan itsetarkoitus. Yhteiskunnassa näyttää olevan vahvistumassa niin sanottu suuruuden ekonomia. Joukkoliikkeet ovat suurten muutosten tuojia ja siksi niissä on oltava mukana.

Myös pienet yhteiskunnalliset liikkeet ovat arvokkaita, sillä pienikin joukko voi olla suurten muutosten alkulähde.

Nykyinen pintaliitoja suosiva meno sivuuttaa suurten kysymysten teorian, mutta jonkun on huolehdittava teoriasta ja sen kehittymisestä. Toiminnan teoriaa ei ole ilman käytäntöä eikä käytäntöä ilman sen taustalla olevaa teoriaa.

SOSIALISMIN RAKENTAMINEN

Olemme tässä vihkosessa jo kuvanneet kapitalistisen yhteiskunnan kielteisiä ja tuhoisia piirteitä. Globaali kapitalismi tuhlaa energiaa ja luonnonvaroja, alistaa ja vieraannuttaa ihmistä monin tavoin ja ajautuu jatkuvasti kriiseihin ja sotiin.

Uusliberalistinen ideologia on 1990-luvun alussa tapahtuneen realsosialismin romahduksen jälkeen julistautunut voittajaksi ja ainoaksi talouden ja yhteiskunnan malliksi. Kapitalismille vaihtoehtoisten ja sosialismiin tähtäävien uudistusten kehittyminen esimerkiksi latinalaisessa Amerikassa osoittaa, että toisenlainen, sosialistinen maailma on silti mahdollinen.

Sosialismi on ensimmäinen yhteiskuntamuoto, joka ei perustu talouden pakkoon vaan työväenluokan ja muiden työtätekevien ihmisten tietoiseen pyrkimykseen. Sen rakentamisen välttämättömyydessä on kyse inhimillisen elämän edellytysten säilyttämisestä, ihmiskunnan eloonjäämisestä.

Sosialismille ei ole löydettävissä valmiita malleja maailmasta tai historiasta. Tämän päivän työväen ja kansalaisliikkeiden kamppailujen ja järjestäytymisen kautta on mahdollista avata tie sosialismin rakentamiselle. Sen keskiössä on työtätekevien ihmisten oma toiminta omien tavoitteidensa ja oman valtansa hyväksi.

Kapitalismille vaihtoehtoisen politiikan tekeminen edellyttää koko talouden kehitysmallin radikaalia muutosta, pääoman vallan rajoittamista ja edustuksellista demokratiaa laajempaa kansanvaltaa ja itsehallintoa.

Sosialismissa on yhä yhteiskunnallisia ristiriitoja ja ongelmia, joiden sovitaminen ja ratkaiseminen vaativat työväen itsenäistä edunvalvontaa, itsehallintoa ja laajaa demokratiaa.

Tuotannon yhteiskunnallinen omistus ei tarkoita kaiken henkilökohtaisen omistuksen lopettamista vaan tärkeimpien tuotantovälineiden siirtämistä

yhteiskunnan haltuun demokraattisen, suunnitelmallisen ja ekologisesti kestävän hallinnan aikaansaamiseksi. Yhteiskunnallisella omistuksella voi sosialismissa olla monia muotoja, kuten valtionyhtiöt, kunnalliset laitokset ja osuuskunnat. Sosialismissa tuotannon tarkoituksena tulee voiton sijasta ihmisen oikeuksien, mahdollisuuksien, kykyjen ja kulttuurin kehitys.

Sosialismi on varsin pitkä kehitysvaihe, jonka tuloksena syntyy kommunistinen yhteisö, jossa itse kunkin yksilön vapaa kehitys on kaikkien vapaan kehityksen edellytys.

MARX JA SUKUPUOLI

Friedrich Engels kuvaa teoksessaan *Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperä* historian alkuvaiheita amerikkalaisen antropologi Lewis Morganin 1800-luvulla intiaanien keskuudessa tekemien tutkimusten valossa.

Morganin mukaan yhteiskunta on kehittynyt villiyyden ja barbarian moninaisten vaiheiden kautta sivilisaatiovaiheeseen, jota luonnehtii paitsi luku- ja kirjoitustaidon kehittyminen, myös yksityisomistuksen ja yksiviaisuuden rakentuminen. Aiemmissa yhteiskuntamuodoissa naisen asema oli arvostettu. Vanhemmuuden kulku ja sukulaisuus oli matrilineaarista eli äidin puolelta periytyvää, koska ainoastaan äidin vanhemmuudesta voitiin olla varmoja. Ryhmä- tai pariavioliittoja oli, mutta puoliset olivat niissä melko tasa-arvoisia ja ne olivat helposti purettavissa.

Kun työllä alettiin tuottaa lisäarvoa, eli enemmän kuin mitä päivittäin tarvittiin, kehittyi omaisuus ja sen yksityisomistus. Työnjaossa lisäarvoa tuottava työ muodostui miesten hallitsemaksi alueeksi. Naisilla ei ollut yhtäläistä mahdollisuutta osallistua yhteiskunnallisesti tuottavaan työhön, vaan kotityö ja lasten kasvatus tulivat naisten alueeksi. Yksityisomistus teki naisista taloudellisesti riippuvaisia miehistään ja eristi naiset yhteiskunnallisesta päätöksenteosta. Syntyi myös tarve siirtää karttuva omaisuus suvussa miehen puolelta varmasti hänen omille lapsilleen, minkä tuloksena syntyi erityisesti naisten yksiviaisuutta painottava avioliittoinstituutio, jossa vaimo oli osa miehensä "omaisuutta". Morgan toteaa kuitenkin, että kapitalismi on vain yksi vaihe historiallisessa yhteiskuntamuodon kehityksessä eikä nykyinen perhemuoto ole ensimmäinen eikä viimeinen ratkaisu.

Engels on edellä mainitussa teoksessaan todennut, että historian ensimmäiseksi antagonistiseksi ristiriidaksi voidaan nähdä yksiviaisen avioliiton aiheuttama miehen ja naisen välinen ristiriita, ja ensimmäinen ihmisten vä-

lisen sarron muoto oli miehen naiseen kohdistama sorto. Yksityisomistus loi pohjan sukupuolten epätasa-arvolle ja patriarkaliselle eli miesten valtaan perustuvalla järjestyksellä. Engels ei kuitenkaan tarkoittanut että sukupuolet muodostaisivat luokkia tai että naiset olisivat luokkana yhtenäisesti miesten sortamia.

NAINEN KAPITALISMISSA

Naisliikkeiden ja työväenliikkeen ajama tasa-arvo, miesten ja naisten maailman lähentyminen ja naisten oikeuksien lisääntyminen ovat muuttaneet maailmaa ja helpottaneet monia naisten elämän karkeimpia epäkohtia. Uudistukset koskettavat kuitenkin vain osaa maailman naisista ja vain osaa näidenkään naisten elämästä.

Suuri osa maailman naisista on vailla ihmisoikeuksia ja perustoimeentuloa. Myös länsimaissa tasa-arvouudistusten universaalisuus on vähintäänkin kyseenalaista. Työväenluokan naisten mahdollisuudet korkeakoulutukseen, uraputkeen miehisessä maailmassa tai itse valittuun äitiyteen ovat edelleen rajalliset. Äitiys ja lastenkasvatus vie edelleen suuren osan naisen työstä ja vaikeuttaa asemaa työmarkkinoilla monin tavoin.

Tänä päivänä työväen taistelulla aikaan saatuja, verovaroin tuotettuja julkisia palveluja murretaan kaiken aikaa. Julkisen sektorin kilpailuttaminen ja kurjistaminen koskee kipeimmin naisvaltaisia aloja ja naisten työtä. Heikkenevät päivähoido-, koulu- ja terveyspalvelut vaikeuttavat lapsiperheiden elämää.

NAINEN SOSIALISMISSA

Sosialismin rakentamisen perustana ovat ihmisten todelliset tarpeet, ei lisäarvo tai maksimaalinen tuotto. Tällöin poistuu tarve pitää työttömien reservejä tai äitejä aliarvostetuissa töissä ja poissa yhteiskunnallisesta elämästä. Sosialistisessa yhteiskunnassa naiset saavat mahdollisuuden todelliseen tasa-arvoiseen, mielenkiintonsa mukaiseen työelämään yhtäläisin työehdoin tietäen, että yhteiskunta voi ja sen intressien mukaista on osallistua heidän lastensa hoitoon, kasvatukseen ja koulutukseen.

PATRIARKAATIN MURTUMINEN

Patriarkaalinen valta kehittyi yksityisomistuksen myötä eikä kommunistiseen yhteiskuntaan kuulu sukupuoleen tai luokkaan perustuvia alistusasetelmia. Elämme silti kulttuurissa, joka on muodostunut patriarkaaliselle järjestykselle ja elänyt sen mukaan vuosisatoja. Valta-asetelmat ja kulttuuri, tavat ja asenteet eivät muutu automaattisesti siirryttäessä sosialismiin – eivät ilman niiden selkeää tiedostamista ja olosuhteiden muutosta.

Patriarkaalista kulttuuria voidaan murtaa jo kapitalismin aikana ja pienetkin parannukset voivat edistää tasa-arvoa. Mitä enemmän kapitalismin aikana kulttuuri, tavat ja asenteet tasa-arvoistuvat, sitä valmiimpia ihmiset ovat huomaamaan minkälaista olisi, jos yhteiskunta olisi muiltakin osin tasa-arvoinen. Sitä valmiimpia ollaan rakentamaan todellinen tasa-arvoinen yhteiskunta, joka toteutuu siirryttäessä sosialismiin ja edelleen kommunismiin.

Lisälukemista

- *Friedrich Engels. Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperä.*
- *V. I. Lenin. Mitä on tehtävä? Liikkeemme päivänpolttavia kysymyksiä.*
- *Paulo Freire. Sorrettujen pedagogiikka.*
- *Antonio Gramsci. Työväenluokan yhtenäisyys.*
- *SKP:n ohjelma 2007*
- *SKP:n vastarinnan ja vaihtoehtojen toimintaohjelma 2013*

6. DIALEKTIikka LOGIikkANA JA MENETELMÄNÄ

Dialektiikka on sisällöllistä logiikkaa eli se kertoo, mitä on pätevä ajattelu. Vanha ja sovinnainen muodollinen logiikka sulkee ulkopuolelleen kysymyksen ajattelun sisällön mielekkyydestä tai järkevyydestä. Tämä antaa mahdollisuuden porvarilliselle, yksikäsitteiselle ajattelulle, jossa totuudelle voidaan antaa lukuarvo 1 ja epätotuudelle 0.

Kiinnostavaa on, että muodolliset logiikat rakentuvat olennaisesti myös kieltämisen eli negation käsittämiseksi. Klassinen standardilogiikka kieltää kolmannen mahdollisuuden (lause voi olla vain tosi tai epätosi) ja ristiriidan (lause ei voi olla sekä tosi että epätosi).

Dialektiikan kehittäjä G.W.F. Hegel tuli siihen tulokseen, että kategoriaristiriidat ovat olennainen osa todellisuutta. Ristiriitojen käsittämiseen tarvitaan dialektista logiikkaa. Toisin kuin muodollinen logiikka, dialektinen järki voi tavoittaa myös vastakohtasuhteita.

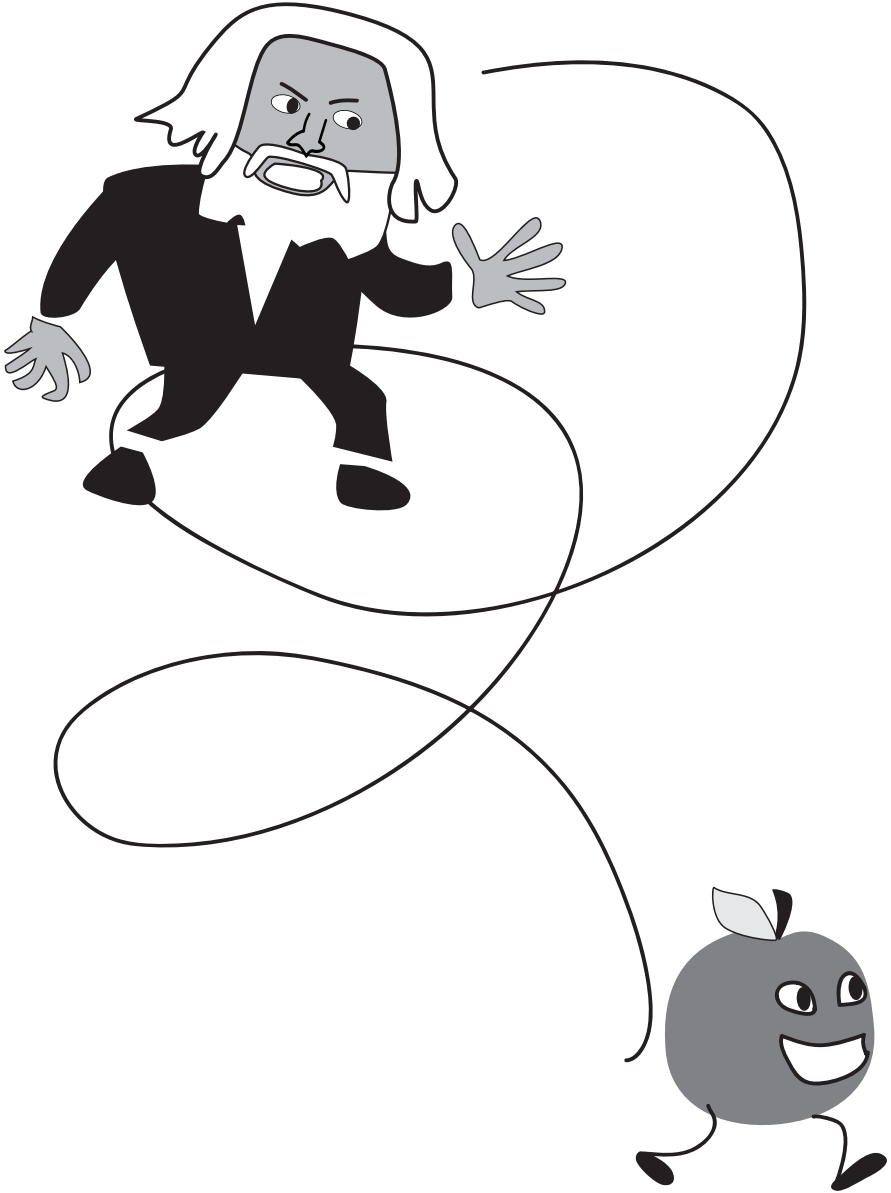
Hegel pyrkii ratkaisemaan dialektisesti todellisuuden käsittämiseen välttämättä sisältyvät ristiriidat ottamalla todellisuutta koskevat kategoriat ajattelu-
muotoina logiikan kohteiksi. Dialektiikka on vastakohtien ylittämistä säilyttävänä kumoamisena tai kieltämisenä.

DIALEKTISEN LOGIIKAN KONKREETTISUUS

Siinä missä muodollinen logiikka on johtopäätösten tekemistä annetuista lähtöoletuksista, dialektinen logiikka on ajattelun etenemistä ristiriitojen kautta kohti totuutta, toisin sanoen tiedon lisäämistä eikä ainoastaan annetun tiedon järjestämistä. Dialektiikka ei tutki vain ajattelun itselleen asettamia sääntöjä vaan sille sisäisesti välttämättömiä lakeja, jotka se tekee tietoisiksi: ajatuksen reaalin eteneminen tapahtuu vanhan, sovinnaisen logiikan sääntöjen dialektisen kieltämisen kautta.

Dialektinen logiikka on tavallista logiikkaa konkreettisempi tapa käsitellä ajattelu. Liike epädialektisestä ymmärryksestä kieltämisen ja sen kieltämisen kautta positiiviseen järkeen on itse ajattelutavan eli logiikan kohoamista abstraktista konkreettiseen.

Ajattelun eteneminen muuttaa ymmärrystä konkreettisemmaksi tuomalla

siihen mukaan uusia lähtöoletuksia. Niiden muodostamiseen ei riitä pelkkä perinteinen päättelyketju, vaan logiikka on täydennettävä jollain sille ulkoisella periaatteella, kuten intuitiolla tai yleistämisellä.

Sisällöllisenä logiikkana dialektiikka ei voi kuitenkaan sisältää valmiita ratkaisukaavoja. Teesi – antiteesi – synteesi – kaava kuvaa silti muodolliselta kannalta dialektisen ajattelun vaiheita. Analyysin kautta edetään vastakohtat toisiinsa välittävään "kieltämisen kieltämiseen" eli synteisiin. Dialektinen synteesi ratkaisee dialektisen ristiriidan konkreettisemmalla käsitteellä.

MATERIALISMI JA HEIJASTUSTEORIA

Poliittisen taloustieteen kritiikissään Marx kritisoi Hegeliä dialektisesti materialistisista lähtökohdista. Hegelin idealistinen dialektiikka on kaiken dialektiikan perusmuoto, mutta vasta kun se ymmärretään materialistiselta pohjalta.

Marxin dialektinen materialismi katsoo ajattelun (idean) ja olemisen (materiaan) välillä olevan sekä eron että ykseyden siten, että oleminen on ajatteluun nähden ensisijaista: ajattelu voi olla vain ajatuksellista olemista.

Marxin mukaan realistinen esitys kuvastaa aatteellisessa muodossa aineen liikettä. Engelsin heijastusteesin termein subjektiivinen ideoiden dialektiikka on vain reaalisen maailman, luonnon ja historian liikemuotojen objektiivisen dialektiikan eli todellisen maailman dialektisen liikkeen tietoperäistä heijastusta.

Marxin ja Engelsin näkemyksen mukaan ajattelu noudattaa kaikelle olemiselle yhteisiä lainalaisuuksia, ei maailman loogisuuden, vaan dialektisen logiikan maailmallisuuden vuoksi. Hegelin sanoin ajattelu "ei esiinny aluksi kielellisen ajatuksen muodossa, vaan tunteena, havaintona ja mielteenä", toisin sanoen käytännön ajatteluna. Vasta oman etenemisensä tuloksena ajattelu saa kielellisen muodon.

Tiedostamisen kehä on spiraalimainen. Sen lähtökohtana on tajunnan ja siitä riippumattoman olemisen eli materiaan välisen suhteen käytännöllinen välittyneisyys. Marxin Feuerbach-teesin sanoin: Kysymys, vastaako inhimillinen ajattelu totuutta, ei ole teorian, vaan käytännön kysymys.

Tajunta ei ole välittömässä vaan erilaisten käytännöllisten välineiden ja menetelmien välittämässä heijastussuhteessa materiaan. Käytäntö on tiedostamisen ja sen kohteen tajunnasta riippumattoman materiaalisuuden välittä-

vä tekijä.

Leninin sanoin, "Käytäntö on (teoreettista) tiedostamista korkeammalla" siinä suhteessa, että se sisältää "paitsi yleisyyden myös välittömän todellisuuden".

DIALEKTINEN MENETELMÄ JA TOTUUDEN KRITEERIT

Dialektinen metodi paljastaa tiedostamisen kätkeviä kategorioita ja suhteuttaa kategorioita toisiinsa järjestelmäksi. Kategoriajärjestelmä asettuu tiedostamisen prosessiin, joutuu sisäisiin ristiriitoihin ja ratkaisee niitä dialektisesti.

Totuuden viimekätinen kriteeri on kohteen ja tiedostamisvälineiden vuorovaikutuksessa muotoutuva ja siten myös kohteeseen sopeutuva käytäntö. Välineiden käytännöllinen pätevyys ilmenee niiden toteuttamien käytäntöjen sujuvuutena ja onnistumisena.

Sujuva vuorovaikutus kohteen kanssa mahdollistaa tiedon etenemisen. Käytäntöjen toistuva onnistuminen edellyttää, että niitä säätelevillä käsityksillä on ainakin jonkinlainen perusta todellisuudessa.

Esimerkiksi Marxin Pääomassa tarkastelemat "yhteiskunnallisesti pätevät ja siis objektiiviset ajatusmuodot" heijastavat oikein yhteiskunnallisia realiteetteja niiden uusintamisen, toisin sanoen kapitalistisen arkikäytännön kannalta.

Erilaiset käytäntönäkökulmat eivät ole yhtä totuudenmukaisia. Sekä pelkätään kohdetta koskevan tiedon keräämiseen ja luokittelemiseen suuntautuva konservatiivinen että kohteen ominaisuutteen selvittämiseen suuntautuva radikaali tutkimuskäytäntö tuottavat ja edellyttävät todellisuutta suhteellisen pätevästi heijastavaa tietoa, edellinen todellisuudessa selviytymiseksi, jälkimmäinen sen muuttamiseksi. Siksi näitä tutkimuskäytäntöjä vastaavat erilaiset tutkimuslogiikat. Hegelin sanoin edellinen edellyttää ymmärrystä, jälkimmäinen järkea eli dialektiikkaa, joka asettaa ymmärryksen muodollisen logiikan suhteellisen pätevyuden ja sen rajat.

Dialektiikka määrittää täten totuudelle loogisen kriteerin: totuudenmukaisempi ajattelu ratkaisee vähemmän totuudenmukaisten ajatusten ristiriitoja.

Totuudella on ainoastaan väliaikaisia ja suhteellisia perustoja, jotka ylittyvät tiedostamisprosessin edetessä. Absoluuttisen ja suhteellisen tiedon

dialektiikasta seuraa, että olemassaolollakaan ei ole lopullista vaan ainoastaan väliaikainen perusta. Koska absoluuttisia, lopullisia perusteita ei ole, filosofian tulee perustua ainoastaan kriittiseen epäilyyn ja avoimuuteen yllättävillekin argumenteille.

Kaiken epäily, skeptisismi johtaa kuitenkin mahdottomaan umpikujaan: epäile epäilemistä. Umpikuja ei mahdollista tiedon etenemistä sen enempää kuin valmiita opinkappaleita toisteleva dogmatismikaan. Absoluuttisen ja suhteellisen dialektiikka auttaa ulos tästäkin kehästä: epäily tarkoittaa olemassa olevan tiedon käsittämistä suhteellisena ja kritiikki sen rajojen osoittamista, jotta nämä rajat voitaisiin ylittää.

MATERIALISTINEN DIALEKTIikka RISTIRIITALOGIikkANA

Marxin mukaan dialektisen synteessin tekeminen on kohoamista yksipuolisesta ja abstraktista monipuolisempaan ja konkreettisempaan käsitykseen tutkimuksen kohteesta. Konkreettisen ja abstraktin välinen suhde on tässä menetelmässä dialektinen, koska tiedollisen abstraktion avulla pyritään luonnehtimaan konkreettista eli moniulotteista kohdetta. Koska abstraktiot ovat aina epätäydellisiä, ne sisältävät ristiriitaisuuden idun.

Marx osoittaa Pääomassa, että tämä pätee hänen tutkimuskohteeseensa, kapitalistiseen tuotantotapaan: sen läpäisee tavaran sisäinen laadullisen käyttöarvon ja määrällisen arvon välinen vastakohta. Tavaran yhteiskunnallinen arvomuoto näyttäytyy vaihdon kautta kaksijakoisena ja todellisuus kahdentuu esineellisesti itsenäistyneen vaihtoarvon talouteen ja sille alistaiseen yksilöllisten käyttöarvojen arkeen.

Vaihtoarvon ja käyttöarvon välillä on todellinen identtisyys ja eroavuuden objektiivinen ristiriita. Raha ei poista ristiriitaa vaan ratkaisee sen muuttamalla sen liikemuotoa, toisin sanoen ylittämällä sen ei-rahallisesti välitetyn muodon.

MYÖNTEISEN JA KIELTEISEN YKSEYS

Marxin mukaan Hegelin dialektiikan järjellinen ydin on tapa, jolla todellisuus nähdään sekä myönteisen että kielteisen puolen ykseytenä.

Dialektista tiedostamista eteenpäin vievät kehittelmät eivät ole mielivaltaisia näkökulmia vaan kohteen eri puolten käsitteellistyksiä. Siksi kohteen

materiaali on ensin omaksuttava ja analysoitava sen liikemuotojen sisäisen yhteyden eli olemuksen löytämiseksi. Vasta sitten voidaan kuvata ja selittää kohteen todellista liikettä. Materiaalin omaksuminen sisältää materialistisesti lähtökohdasta aina myös tietoa keräävän puolen.

SOVITTAMINEN JA KUMOAMINEN

Hegelin esittämä ristiriitojen sovittaminen on harhaanjohtava ilmaus vastakohtien dialektiselle ylittämiselle eli säilyttävälle kumoamiselle. Hegelillä sovitin liittyy lähinnä ajatukseen valtiosta porvarillisen yhteiskunnan vastakohtien sovittajana. Marxin Hegel-kritiikki alkoi tämän porvarillisen ideologian kritiikillä. Valtiollinen sovittelu muuntaa muttei sovita pääomasuhteen sisäisiä luokkavastakohtia.

Esimerkiksi työväen- ja kapitalistiluokan vastakohtaa ei voida sovittaa vaan ainoastaan kumota kumoamalla niiden ykseys.

MARXIN, ENGELSIN JA LENININ DIALEKTIikka

Materialistisesti tarkasteltuna kaikki liike on materian itseliikuntaa: materiaalla ei ole itsensä ulkopuolista liikuttajaa, kuten luojajumalaa.

Sitoutuminen yleiseen kehitysdialektiikkaan käy ilmi Marxin myöhäisvaiheen kirjoituksissa, kuten Pääomassa. Marx pitää kapitalismin kehitystä orgaanisena - ehkä hän jopa käsittää kehityksen orgaanisen muutoksen muodoksi. Tuotannollisena aineenvaihtomuotona myös kommunistinen yhteiskunta on orgaaninen muoto: sitä määrittää aineenvaihdunnan "välttämättömyyden valtakunnan" suunnitelmallinen sääntely.

Universaalia, yleismaailmallista dialektiikkaa voidaan perustella filosofisesti myös muulla tavalla. Yleisen prosessiajattelun lähtökohdasta liike ja täsmällisemmin ilmaistuna itseliikunta on materian yleinen ominaisuus. Kreikkalaisen filosofin Herakleitoksen sanoin "kaikki virtaa". Liike voidaan käsitellä ainoastaan ristiriitojen kautta eli dialektisesti.

Vuorovaikutus voidaan ymmärtää kehäprosessina, jossa lähtökohta muuttuu tulokseksi ja päinvastoin. Dialektisesti käsitettynä itseliikunta syntyy vuorovaikutuksessa vastakohtien ykseyksien uusiintumisena ja ristiriitojen ratkeamisena. Siten jo yksittäinen vuorovaikutus on järjestelmän itumuoto. Materian itseliikunta toteutuu sen kokonaisuuksien sisäisten vuorovaikutusten

välityksellä. Siten järjestelmä on sisäisistä vuorovaikutuksista koostuva kokonaisuus, joka on vuorovaikutuksessa myös ympäristönsä kanssa.

DIALEKTIIKAN KOLME PERUSLAKIA

Yleismaailmallinen universaalidialektiikka merkitsee, että jotkin dialektiset kategoriat (vastakohtat ja niiden ykseydet) määrittävät kaikkea olemista.

Marxilaisen dialektiikan lähtökohtina ovat Engelsin muotoilemat kolme dialektiikan päälakia: määrän muuttuminen laaduksi ja päinvastoin, vastakohtien molemminpuolinen toistensa läpäiseminen ja muuttuminen toisikseen ja kehitys ristiriidan kautta eli kieltämisen kieltäminen.

Dialektiikan kohteena on vastakohtien ykseys ja sen toteutuminen prosessien ristiriitaisuutena. Marxin mukaan dialektisen liikkeen muodostaa kahden vastakkaisen puolen samanaikainen olemassaolo, niiden taistelu ja sulautuminen uudeksi kategoriaksi. Myös Lenin korostaa vastakohtien taistelua.

Marxia ja Leniniä motivoi tässä erityisesti luokkataistelua korostava historiallinen materialismi. Vastakohtien muuttuminen toisikseen toteutuu ainakin kaikissa vuorovaikutuksissa (vaikutus muuttuu syyksi ja päinvastoin) ja niiden erityistapauksissa (esimerkiksi uusiintumisessa edellytys muuttuu tulokseksi ja päinvastoin).

Luonnontieteellisessä tutkimuksessa muun muassa Stephen Jay Gouldin kehittämä versio evoluutioteoriasta, joka selittää, miten evoluutio on toteutunut suhteellisen vakauden ja äkillisten harppausten kausien vaihteluina, on hyödyntänyt tietoisesti laadullisten ja määrällisten muutosten dialektiikkaa.

Kieltämisen kieltäminen voidaan käsittää kaikkien prosessien ristiriitaisuuden periaatteena. Engels yhdistää sen kehitykseen selvästi edistyksen merkityksessä: kieltämisen kieltämisessä kehityksen rajoittunut muoto kumoutuu ja sisältö säilyy.

Dialektinen laki ei ole varsinainen tieteellinen lainalaisuus vaan pikemminkin ominaisuus, joka lainalaisuuksilla on sikäli kuin ne ovat dialektisia. Esimerkiksi fysiikan kvanttimekaniikan lainalaisuudet ovat dialektisia sikäli kuin ne rakentuvat katkoksen ja jatkuvuuden ristiriidalle, klassisen mekaniikan sikäli kuin ne rakentuvat esimerkiksi voiman ja vastavoiman ristiriidalle ja niin edelleen.

Marxin mukaan vain liike on ikuista. Engels toteaa vastaavasti, että di-

alektiikka ei tunne muuta pysyvää kuin keskeytymättömän syntymis- ja häviämispöressin.

DIALEKTIIKAN LOGIIKKATASOT

Dialektiikka edellyttää kohteen kautta määrittyvää sisällöllistä logiikkaa. Sitä voidaan ajatella monitasoisena ajatusmuotona. Esimerkiksi ihmistieteitä määrittävä subjektidialektiikka on materian universaalin liike- tai vuorovaikutusdialektiikan ja kehitysdiialektiikka subjektidialektiikan erityistapaus. Engelsin ja Leninin mukaan Pääoman metodi on universaalin dialektiikan yksittäistapaus ja sovellutus.

Dialektisen menetelmän soveltaminen ei tarkoita sen asettamista valmiina sapluunana tosiasioiden päälle. Menetelmän soveltaminen edellyttää sen soveltamista, toisin sanoen konkretisoimista vastaamaan kohteen erityistä ja tilanteellista luonnetta, joka selviää ainostaan tutkimusprosessin kuluessa.

Lisälukemista:

- *Marx – Engels – Lenin. Dialektisesta materialismista -kokoelma*
- *Evald Iljenkov. Dialektinen logiikka. Esseitä historian ja teorian alalta.*

PERUSKIRJALLISUUTTA:

- *Engels, Friedrich. 1880. Sosialismin kehitys utopiasta tieteeksi.*
- *Hakanen, Yrjö (toim.). 2004. Imperialismi ja sosialismi tänään.*
- *Hakanen, Yrjö (toim.). 2001. Marxismi ja 2000-luku.*
- *Lenin, V. I. 1914. Karl Marx.*
- *Lenin, V. I. 1913. Marxilaisuuden kolme lähdettä ja kolme perusosaa.*
- *Lenin, V. I. 1917. Valtio ja vallankumous.*
- *Lenin, V. I. 1902. Mitä on tehtävä? Liikkeemme päivänpolttavia kysymyksiä.*
- *Marx, Karl. 1859. Poliittisen taloustieteen arvostelua.*
- *Marx, Karl & Engels, Friedrich. 1848. Kommunistisen puolueen manifesti.*
- *SKP:n edustajakokous 2013 –asiakirjat.*
- *SKP:n puolueohjelma 2007.*

MUUT LÄHTEET JA KIRJALLISUUS:

- www.skp.fi
- www.sosialismi.net
-
- *Afanasjev, Viktor. 1976, Filosofian alkeet*
- *Althusser, Louis. 1984. Ideologiset valtiokoneistot.*
- *Candeias, Mario. 2007. Uusliberalismin dialektiikasta.*
- *Eagleton, Terry. 2000. Marx ja vapaus.*
- *Engels, Friedrich. 1884. Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperä.*
- *Freire, Paulo. 2005. Sorrettujen pedagogiikka.*
- *Gramsci, Antonio. 1982. Vankilavihkot 1-2.*
- *Gramsci, Antonio. 1976. Työväenluokan yhtenäisyys.*
- *Hakanen, Maija & Partanen, Leo. 2004. Kuka maksaa ympäristölaskut?*
- *Hakanen, Yrjö (toim.). 2006. Sotaa ja imperialismia vastaan.*
- *Heinonen, Jari. 1999. Hyvinvointimalli murroksessa.*
- *Heiskanen, Jukka (toim.). 2001. Marx ja ekologia*

- Heiskanen, Jukka & Oittinen, Vesa. 1987. *Ideologia, subjekti, humanismi. Marxilainen ajattelu ja porvarillinen ihmiskuva.*
- Honkanen, Pertti. 1996. *Ortodoksian tuolla puolen.*
- Hänninen, Sakari. 1981. *Aika, paikka, politiikka.*
- Iljenkov, Evald. 1984. *Dialektinen logiikka. Esseitä historian ja teorian alalta.*
- Johdatus sosialismiin. 1973. *Sosialistinen opiskelijaliitto.*
- Jokisalo, Jouko. 2003. *Ydinasekauden militarismi.*
- Kabata, Miika. 2007. *Uusliberalismi historiallisena ilmiönä.*
- Kanerva, Jukka (toim.). 1989. *Politiikan teorian moderneja klassikkoja.*
- Lahtinen, Mikko. 2002. *Matkoja mahdolliseen. Utooppisen ajattelun vaiheita.*
- Lahtinen, Mikko. 2002. *Marxin puolesta. Filosofinen aikakauslehti niin & näin 1/2002.*
- Lenin, V.I. *Imperialismi kapitalismin korkeimpana vaiheena.*
- Marx, Karl. 1845. *Teesejä Feuerbachista.*
- Marx, Karl. 1849. *Palkkatyö ja pääoma.*
- Marx, Karl. 1974 [1867-1894]. *Pääoma I-III.*
- Misik, Robert. 2006. *Marx jokamiehelle.*
- Määttänen, Pentti. 1995. *Filosofia. Johdatus peruskysymyksiin.*
- Niiniluoto, Ilkka. 1980. *Johdatus tieteenfilosofiaan. Käsitteen- ja teorianmuodostus.*
- Nurmela, Juha. 2006. *Voiko suomalainen hyvinvointivaltio hyvin vuonna 2017?*
- Oizerman, Theodor. 1977. *Filosofian pääsuuntauksset. Historiallis-filosofisen prosessin teoreettinen analyysi.*
- Ruotsalainen, Seppo. 2004. *Sosialismi vai barbaria?*
- Ruotsalainen, Seppo. 2005. *Syrjäytyminen – syrjäyttäminen.*
- Saarela, Tauno. *Suomalaisen kommunismin synty.*
- Sinisalo, Taisto. *Päälinjalla.*
- Wallgren, Thomas. 2006. *Filosofian näkökulmia hyvinvointivaltion tulevaisuuteen. Alustus seminaarissa 27.10.2006.*
- *Vaihtoehto EU:lle -tiedotuskeskus.* 2004. *12 syytä vastustaa EU-perustuslakia.*
- Wheen, Francis. 2007. *Marxin pääoma.*
- Williams, Raymond. 1988. *Marxismi, kieli ja kulttuuri.*
- Vygotski, Vitali. 1976. *Miten Marx teki suuren keksintönsä.*

MUISTIINPANOJA

Karl Marx kirjoitti 160 vuotta sitten yhdessä Friedrich Engelsin kanssa maailmaa mullistaneen Kommunistisen manifestin. Samalla parivaljakko loi teoreettista perustaa työväenliikkeelle ja marxilaiselle ajasmluperinteella. Marxilaisuus kehittyi edelleen kapitalismin tutkimisen ja työväenluokan kokemusten yhteenvetojen kautta.

Tämä vihko tarjoaa nimensä mukaisesti avaimia marxilaisuuden opiskelua varten. Vihko on Demokraattisen Sivistysliiton tuottama ja sen on laatinut Toimittaja Marko Korvela.

Opintoaineiston tarkoituksena on paitsi selvittää marxilaisuuden perusteita, myös rohkaista kriittistä keskustelua ja poliittista toimintaa.

Demokraattinen sivistysliitto

Viljatie 4B, 3. krs.

00700 Helsinki

Sähköposti: dsl@desili.fi

